EYLÜL '85/7

100 TL (KDV dahil)

GÜN

Siyasi Haber ve Yorum De

HALKIN ORTAK İSTEĞİ: SİYASİ GENEL AF

GÜN

Sahibi: **Sami Alptekin**
Yazı İşleri Sorumlusu:
İdris Lütfü Melek
İdari İşler Sorumlusu:
Mustafa Karakuş
Yönetim adresi: 856. Sokak Nurhan No: 3/502. A Konak İzmir
İstanbul Temsilcisi:
Taner Renda
Molla Fenari Sk. Nadir Han K:5 Cağaloğlu-İstanbul
Ankara Temsilcisi
Cemil Turan
Dizgi: Beyhan Ajans
Baskı: Numune Basımevi, Cağaloğlu
Dağıtım: Etkin (İstanbul, Ankara, İzmir)
Gaz. Mec. Ben. Sat.Koop. (Ege Bölgesi)
İstanbul, Ankara, İzmir dışı abone: Yıllık 1000 lira/Yurt dışı 25 DM/Yurt dışı tek sayı 2.5 DM
İlan: İç sayfalar, tam sayfa 40.000 lira.

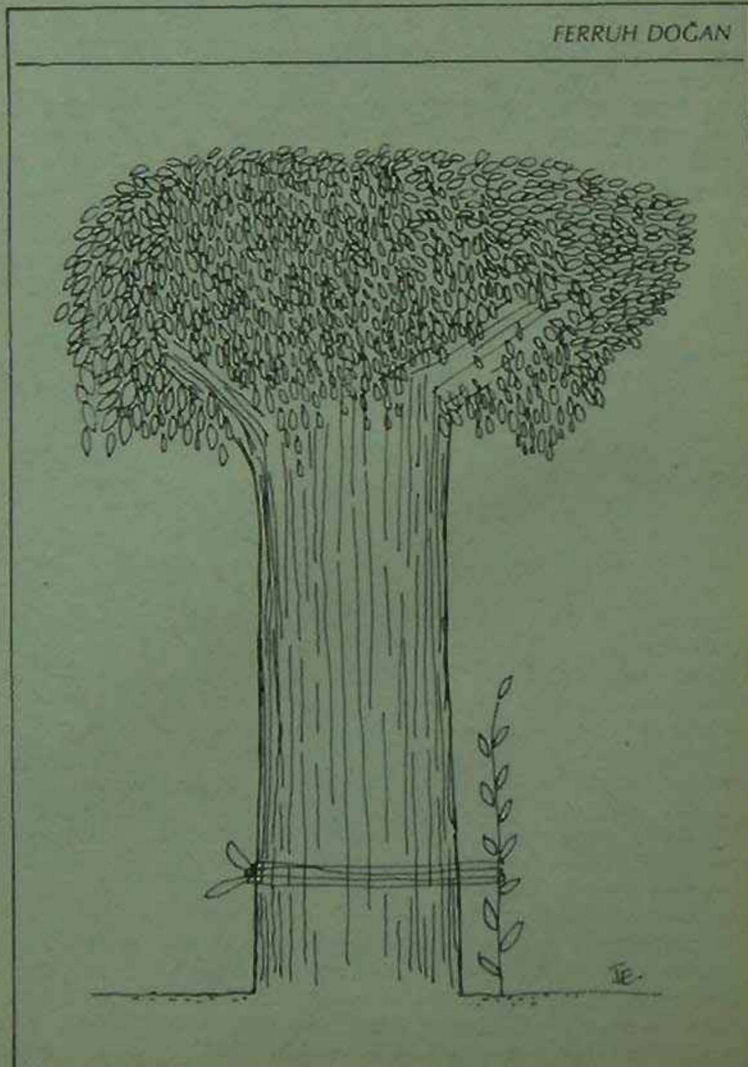
GÜN'ÜN NOT DEFTERİ

GÜN altı ay önce "Birlikte Yürümek" sözlerini kapağına da geçirerek çıkmıştı. Altı ay içinde yayınını bu isteme bağlı kalarak sürdürdü. Bu amaçla sendikal sorunları işledi, sosyal demokrat partiler arası ilişkilerde, gene aynı isteme dayalı önermelerde bulundu. GÜN'ün bu çabasının yankısız kalmaması sevindirici oldu.

Geçen sayıda Erdal İnönü ve Aydın Güven Gürkan'la yapılan konuşmalar yayınlanırken, aylık bir yayın olmanın olumsuz etkilerini de yaşıyordu GÜN. Çünkü konuşmaları gerçekleştirdiği tarihle, basılıp bayilere dağıtıldığı tarih arasında geçen beş günde pekçok yeni gelişme olmuştu, bir bakıma konuşmalar eskimişti. Ama eskimeyen bir yönleri vardı. Bu yön; "birlikte yürümek" doğrultusunda söylenen sözlerdi. GÜN bu sayısında da ülkemiz gündeminin ilk sırasında bulunan af sorununu ele alıyor, gene demokrasi güçlerinin ortaklaşa yapacakları pekçok şey olduğuna inanarak, yine "birlikte yürüyelim" diyerek.

Ekim sayısında daha iyi bir GÜN'le buluşmak umuduyla, dostlukla.

FERRUH DOĞAN

Birlik Güçtür

"Birliğin en çok sözü edildiği ve arzulandığı bir dönemde sanki süreç tersine işliyor gibi."

GÜN'ün Ağustos sayısındaki Olanaklı Olandan Başlamak yazısı böyle başlıyordu. Ve Temmuz ayı sonlarına doğru neredeyse ertelenmiş gibi görünen birliğin yolunu açmak için öneriler geliştirmeye çalışıyordu. Ancak çok kısa bir zaman dilimi içinde iki partinin liderliği büyük bir basiret göstererek hızlı adımlar attılar. Ortak bir örgüt yaratmanın yöntemi ve süreci üzerinde anlaşarak ilk adımları da atmaya başladılar. Bu başarıdan dolayı iki partinin liderliğini, özellikle de liderlerini kutlamak gerekir.

Atılan adımları ülkemizin sorunlarına köklü çözüm getirecek olan tüm solun birliğine giden sürecin bir parçası olarak gördüğümüz için büyük önem veriyoruz. Halkçı Parti ve SODEP birliği solun birliğinin bir parçası olarak geliştiği sürece olumlu sonuçları yalnızca sol kesimde değil, bütünüyle muhalefet cephesinde hissedilecektir.

Gerek güçbirlikleri gerek örgütsel birlikler, aynı zemin üzerinde bir kesişme noktası bulabilme sorunudur. Değişik siyasi çizgi, eğilim ve partilerin üzerinde anlaştıkları kesişme noktasının niteliği çok önemlidir. Maksimum bir düzey arayışı genellikle birlikleri engellemektedir. Düzeyin çok asgari düzeyde tutulması ise en canalıcı sorunların ve hedeflerin gözardı edilmesine neden olmakta, ortaya sorunları çözümleyen bir birlik değil, kötü ve zararlı bir uzlaşma çıkmaktadır. Aranan ve bulunması gereken, belirli koşullardaki en uygun ve en gerekli çözüm noktasıdır. SODEP ve HP birliği günümüz koşullarında bu optimum noktayı bulmalıdır.

Solun değişik kesimleri ile bağlarını koparmış bir parti emekçi halk karşıtı kesimlerin en arzuladıkları durumdur. Birlik süreci gelişirken en çok karıştırılmaya çalışılacak olan sorun budur. Demokratik ve sol çizgi, eğilim ve partiler içinde başarıya giden yolun başlangıç noktasının,tüm solun birliğinden geçtiğinin benimsenmesi öncelikli bir sorundur. SODEP ve HP bu temel sorunda nasıl bir noktada anlaşacaklardır. Eğer bir duvar çekme, sınır çizme noktasında anlaşırlar ise, demokratik mücadeleyi önemli zorluklar bekliyor demektir.

Ancak bugünden gözlemlediğimiz ipuçları olumlulukların daha ağır basacağını göstermektedir. Örnek olarak SODEP ve HP liderlerinin GÜN'ün 6. sayısında yayınlanan konuşmaları gösterilebilir. Her iki lider de, gerek günümüzdeki işbirlikleri için gerekse bu işbirliklerinin gelecekte alabileceği biçimlere ilişkin olumlu işaretler vermişlerdir. Sayın Aydın Güven Gürkan "sosyal demokrat ya da başka sol düşüncede herkesle, kitleleri savunma ve korumasız bırakmama yolunda işbirliği, güçbirliği yaparız. Bunda çok açığız" demektedir. Sayın Erdal İnönü ise sosyal demokratlığın gereği olarak bütün sol düşüncelerin varlığını kabul ettiklerini ve her düşüncenin rahatça örgütlenmesini istediklerini belirtmekte, kendi sollarındaki çizgilerle güçbirliğini bu görüşlerin partileşmesine bağlamaktadır. Bu tavır alışların yeterli olup olmadığı tartışılabilir. Ancak bugün için önemli olan tüm solun birliği gibi önemli bir sorunda peşinen olumsuz tutumların alınmaması ve bu soruna ödi gözüyle bakılmamasıdır.

Politikada gerçekçilik önemli bir ilkedir. Ancak bu ilkeyi dayatılan sınırları benimsemek ve bu sınırlar içinde kalmaya razı olmak biçiminde anlamamak gerekir. Eğer Özal iktidarı, alternatifsizlik masalını bir miktar inandırıcı kılabiliyor ise, onun alternatifinin tam tersi ve gerçek alternatifi olan anti—tekel programların son yıllarda savunulamaz olmasındandır. SODEP—HP birliği gerçekçilik adına ekonomik politikalarda çizilen sınırlar içinde kalırlar ise alternatifsizlik masalına katkıda bulunmaktan öte birşey yapamazlar. Kısa vadede öncelikli talepler konusunda başka sorunlara ağırlık verecek olsalar bile oluşacak partinin programının temel dayanağı anti—tekelci dönüşümler olmalıdır. Ağırlığı bu noktada toplanan tutarlı ve bütünlüklü bir değişim ve onarım programına dayanmak gerekir. Toplumun kanayan yarası af sorununun sağlıklı bir çözüme bağlanması bugünden iki partinin de gündemine girmiştir. Af ve diğer acil sorunlarda sonuç alabilmek öncelikle kitlelerin politika sahnesine çekilmesi, bu amaçla kitlelerin, işçilerin, gençliğin, öğretmenlerin, köylülerin, aydınların örgütlenmesine yardımcı olmak gereklidir. Kitlelerin çıkarları için işbirliğini her muhalif kesime yaymak gereğini hep akılda tutulmalıdır.

Doğal olarak birçok ana sorunun çözümü birlik sonrası döneme ertelenecektir. Görünen odur ki, erken seçim talebi ertelenen en önemli sorundur. Erken seçim ve diğer ertelenen ana sorunların birlik bünyesinde sağlıklı biçimde çözümlenmesi partinin varlık nedeninin emekçi halkın sorunlarına çözüm bulmak olduğu gerçeğinin iyice kavranmasına bağlıdır. HP çevresinde birliğin, erken seçimi gereksiz kıldığı görüşü hakimdir. Kanımızca gerçekleştirilecek olan birlik erken seçimi gereksiz değil, zorunlu kılar. Bu birlik gerek sosyal demokratlar açısından gerek diğer muhalif güçler açısından parlamentonun bileşiminde köklü değişikliklere olanak sağlamaktadır. Bu nedenle birliğin ortaya çıkacağı partinin bugünkü durumu benimsemesi geri bir durumu kabullenmesi demektir.

Birliğe karşı bugüne kadar görülen karşı çıkışlar cılızdır ve öne sürdüğü kanıtlar açısından inandırıcı olmaktan uzaktır. Bugünden sonraki karşı çıkışların da süreci bozacak kadar güçlü olacağını sanmıyoruz. Ancak yine de önemli sonuçlar doğuracak böyle bir konuda olumsuz her türlü çabayı gösterecek kesimlerin varolduğu unutulmamalıdır.

Siyasi Genel Af

Murat A. GÜNER

Adalet Bakanlığı'nın üzerinde çalışma yaptığını açıklamasıyla af tartışması yeniden yoğunlaştı. Daha önceleri de benzer açıklamaların yapıldığı ancak sonra vazgeçildiği hatırlardadır. Bununla beraber bir af yasasını zorlayan nedenlerin giderek çoğaldığı da ortada.

Toplumsal bakımdan uzun bir dönemden buyana gereklilik durumuna gelen af kısmi biçimde de olsa iktidar için de geri dönülemez bir hal aldı. ANAP ve Başbakan Özal iki yıldan beri af sözü veriyor. Bu sözün hâlâ yerine getirilmemesinin "kader mahkumları"na bir tür işkence etkisi yaptığına, cezaevlerinde rahatsızlıklar yaratabileceğine dikkat çekiliyor. Sürümcemede bırakılan af uygulamasının suç işlemeyi özendirdiği üzerinde de duruluyor.

Ayrıca bazı rüşvet ve yolsuzluk iddia ve kanıtlarının, koşulların sınırlılığına karşın, kamuoyunun bilgisine ulaşabildiği, bunların birbiri üstüne yığıldığı görülüyor. Hayali ihracat konusunda olduğu gibi idari incelemeleri tamamlanan ama savcılıklara gönderilmeyen ve elde tutulan dosyaların da olduğu anlaşılıyor. Kısaca denebilir ki, bunların temizlenmesinde, pisliğin deşilmemesinde af yasası işlevsel olabilir.

Ancak günümüzde af tartışmasının odağında, siyasi suçları da kapsayacak biçimde genel af istemi yer almaktadır.

Ülkemizin beş yıldan beri tanık olduğu olağanüstü koşullar ve bu koşullarda sürdürülen yaygın siyasal yargılamalar genel af isteminin öne çıkmasına ve etkinlik kazanmasına neden olmuştur.

Ne var ki binlerce kişinin siyasi görüş ve eylemlerinden dolayı yargılandığı bir dönemde ülkemizin Başbakanı, eğer "Türkiye'de siyasal suçlu yoktur" diyor ise, genel affın önemli karşıtları vardır demektir. Toplumun bu güçlü talebini olayın siyasal niteliğini redderek karşılamaya çalışan yaklaşımlar "hapishanedekilerin insan haklarını kasdediyorsanız onların yüzde 99'u anarşisttir" noktasına kadar uzanıyor.

Oysa çağdaş hukuk doktrini, dünya hukukçularının genel kabulü ve ülkemizdeki uygulamalara göre af, temel olarak siyasal suçlar için gündeme gelir. Siyasal suçların "değişken" ve "göreli" olmasını dikkate alan bu yaklaşımlar, demokratik bir içerik taşıyor. Bu bakımlardan siyasal suçları kapsaması, bir af yasasının hem temel özelliği, hem de demokratik olmasının ölçütü sayılmaktadır. Dünya demokratik kamuoyunun ülkemizdeki genel affı desteklemesi de, bu çağdaş yaklaşımın bir sonucudur. Zaman zaman içişlerimize karışma diye nitelendirilen tutum, bu çağdaş yaklaşımdan başka birşey değildir. Bu ilke göz ardı edilir ise dünya demokratik kamuoyunun örneğin neden cuntacı albay Papadapulos için aynı tutumu benimsemediği anlaşılamaz.

Bir af yasasından beklenen insani, adli, toplumsal tüm yararlar ancak demokratik bir af yasası ile, siyasi genel af ile gerçekleşebilir. Buna karşın toplumun af beklentisini affın demokratik—siyasal içeriğini reddeden bir yasa ile karşılamaya kalkmak topluma karşı tutum almaktır. Bunun da adı af olmaz. "Gümrük, döviz, vergi kaçakçılığını, yolsuzluğu, rüşveti, sahteciliği teşvik yasası" demek daha doğru olur. "Kader mahkumlarının" af edilmesini de bu teşviğin örtüsü

Bu "görüşler" ne zaman bitecek?

olarak kabul etmek gerekir.

Bugün ülkemizde rejime ve bazı özelliklerine muhalefet eden ve demokrasiyi savunmaya çalışan değişik politik güçler vardır. Bu toplumsal güçler farklı toplumsal konumlardan ve programlardan hareket ediyorlar. Bu farklılık doğal olarak, demokrasi sorununun çözümü ve demokrasi anlayışında da kendini gösteriyor. Ancak bu durum buluşulan ortak muhalefet noktalarının değerini elbette azaltmaz. Demokrasinin savunulmasını güçlendirmenin yolu, bu ortak noktalar etrafındaki uğraşları birleştirmeye başlamaktan geçiyor. Bu açıdan bizce, kendilerine çizginin demokrasi tarafında yer biçen tüm politik güçlerin demokratik bir af yasası için etkin uğraş vermeleri güncel bir görevi oluşturuyor.

Bu noktada "siyasal suç" tanımlamasında görülen kimi yanlış ve eksik yaklaşımlar üzerinde durmak gerekmektedir.

Sözcülerinin değişik zamanlarda yaptığı tanımlamaya bakılırsa DYP "siyasi af"tan Anayasa'nın geçici maddelerinde konan yasakları anlamaktadır. Böyle bir siyasi suç tanımlamasının, "hür ve demokrat Türkiye" ideali ile nasıl bağdaşabileceği bir yana, ANAP ve Başbakan Özal'ın mantığı ile tam bir çakışma gösterir. 1980 öncesinin dört parti liderinin hapishanelerde olmamasına dayanarak Türkiye'de siyasal suçlu olmadığını iddia eden mantıkla, DYP'nin bu tanımlaması arasında hiçbir fark yoktur. Bugün sıkıyönetim mahkemelerince 500'e yakın ölüm cezası kararı verilmiş ve daha bin dolayında da savcılık istemi vardır. Demokrasi adına konuşacakların bu sorun karşısında mutlaka bir tavır belirlemeleri gereklidir. Ayrıca DYP demokrasi sorunu bakımından militarizmden kurtulmayı ilk hedef olarak saptarken doğru yapıyor. Ama militarizme neden olanın solun yarattığı terör olduğunu ileri sürerken ve buna dayanarak "siyasal" "siyasal olmayan" ayrımını yaparken ciddi bir çarpıtmaya da neden oluyor. Militarizmin nedenlerini burada tartışmaya olanak yok. Ama şunu belirtmekle yetinelim: Olay iç—dış toplumsal ve siyasal bağlantıları ile birlikte değerlendirilmelidir. 1980'lerin ne 1960, ne de 1971 olmadığı fark edilmelidir. Unutulmamalıdır ki militarizm karşısında sivilleşmenin sorumluluğuna talip olmak, sivilleşmeyi demokratik içeriği ile birlikte savunarak olanaklıdır ve aslında kalıcı kazanımlar da ancak böyle sağlanabilir.

Diğer yandan siyasal suçların affedilmesinden yana olduğunu açıklayan SODEP, "silahlı terör suçları" istisnasını koymaktadır.

Sıkıyönetim mahkemelerinin ve Askeri Yargıtay'ın bazı sol hareketleri bütünüyle bu kategoriye koyarak yalnızca doğrudan silah kullananları değil, bu hareketlere bağlı kabul ettiği tüm kişileri genellikle TCK'nın 146. maddesine göre cezalandırmaktadır. Silah kullandığına ilişkin ne genel bir iddia ne de tek bir sanığın suçlanması sözkonusu olmamasına karşın 146. maddeden açılan ve devam eden davalar da vardır. Örnek alınan batı demokrasilerinin hiçbirinde bulunmayan söz ve örgütlenme yasaklarını içeren TCK'nın, "esnek" uygulamalara elveren düzenlemeleri ve bunların somutta hep "esnek" uygulanagelmiş olması karşısında "silahlı terör suçları" istisnası gerçek duruma uygun düşmemektedir. Doç. Dr. Yahya Zabunoğlu'nun belirttiği gibi "adli hataların paylarının ülkemizde beklenen ve bilinenden de yüksek olması, kriz evrelerinde ceza adaletinin toptancı ve hatta intikamcı bir kimliğe bürünmesinin kaçınılmazlığı... affı zorunluluk haline getirir." (Cumhuriyet, 4.8.1985) Bu durumun yalnızca 141, 142 ve 163. maddeler için değil, 146. madde içinde geçerli olduğu açıktır.

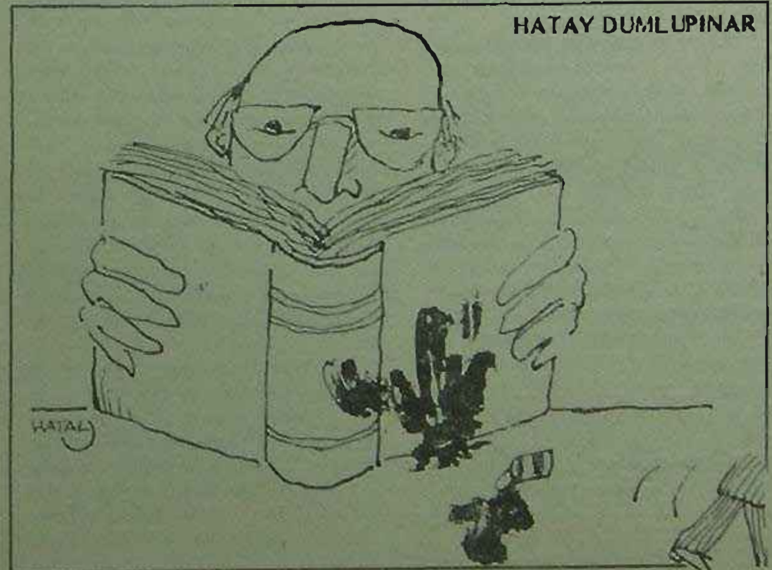
Ayrıca, terör olaylarını bütün boyutları ile yargılama karşısına çıkarıldığını hiç kimse savunamaz. 36 yurttaşın ölmesine karşın dosyası açılmamış olay benzeri birçok olay henüz ortada durmaktadır. Hiçbir istisna eşitsizliği onaylamak sonucunu doğurmamalıdır.

Arkasındaki düşünce ne olursa olsun bireysel terörist yöntemlerin kabul edilmezliği; kitlelerin yaratıcılığına dayanmak yerine bu yöntemleri öngörmenin kitle hareketine de zarar verdiği bilimsel gerçeklerdir. Ama bu durumu 12 Eylül öncesi yaratılan ve sürekli kışkırtılan ortamın değişik toplum kesimlerinde yarattığı etki ile birlikte değerlendirmek gerekir. 12 Eylül'den sonra, Eylül öncesinde terör karşısında demokratik devlet kurumlarının acz içinde kaldığı açıkça ilan edilmiştir. Bu aczin insanları içine ittiği savunma güdüsünü unutmamalıyız. CHP—MSP Koalisyon Hükümeti'nin Adalet Bakanı Şevket Kazan "terörü alevlendiren, Türkiye'de fikir özgürlüğünün olmayışı ve ekonomik düzen bozukluğudur. Fikirler kuvvetlerle önlenmeye çalışılırsa sonuçta bu, patlamaya dönüşür" (Cumhuriyet, 3.8.1985) derken bir noktanın altını çizmektedir.

Özetlersek, demokratik bir af istemi, somutta cezaların kapsamı ve doğrudan dolaylı sonuçları bakımından siyasal genel af istemidir.

"Parlamento'da yeterli gücümüz yok" ya da "parlamentoda değiliz ki" yollu düşünceler, affın açık bir tutumla kitlelerin desteği sayesinde kazanılacağını unutmuş olur. Prof. Bahri Savcı, "af, bir tiranın acıması değildir. Hiçbir sosyal kategori iktidarının lütfu, bağışı hiç değildir" diyor. (Bilim ve Sanat, Mart—85).

Demokratik bir af yasası için uğraş vermek sadece dünün yaralarını sarmak sorunu değil, aynı zamanda yarına yönelmenin de sorunudur. Çünkü bu uğraş, aynı zamanda "parlamento'nun üstünlüğünü" savunmayı da içerir. Bu uğraşın başarıya ulaşması demokrasiye açılmada önemli bir adım olur.

Af Yasaları ve Yeni Beklentiler

Güney DİNÇ

Her dönemeç, toplum yaşamında önemli çalkantılar yaratıyor. Türkiye'de de, 1914 - 1923 yılları arasında, Osmanlı'lıktan, Cumhuriyet'e geçişi hazırlayan değişimler yaşandı. Birbirini izleyen sıcak savaşların yanısıra, uzlaşması olanaksız görüş ve önerilerden kaynaklanan siyasal çözüm tartışmalarının doruklaşması, bu inançlar doğrultusundaki eylemlerin yoğunlaşmasına neden oldu. Ulusal bağımsızlık savaşının Cumhuriyet'le noktalanması, Anadolu Devrimi'nin önemli bir aşamasını geride bırakarak, toplumun güncel sorunlarını birincil düzeye çıkardı.

Dış ve iç savaşlar, ülke insanlarını ulaşılan sonuçla bağdaşmayan konumlarda bırakmıştı. Altıyüz yıllık Osmanlı egemenliğine boyun eğmek alışkanlığındaki kişiler için, ulusal etkinliği kavrayabilmek kolay değildi. Yeni oluşumun yanında yer almaları gerekirken, halkın azımsanmayacak bir bölümü, önemli sayıdaki asker ve sivil aydın, ulusal bütünleşme girişimlerinin dışında kalmışlardı. Oysa savaşlar utku ile sonuçlanmıştı. Dağılan toplum dokusunu süre yitirmeksizin onarmak, geçmişte kalan tartışmaların olumsuz izlerini silmek gerekiyordu.

Bu amaçlarla, Cumhuriyet'in ilk Genel Af Yasaları yürürlüğe konulmuştur. 10 Ocak 1924 gün ve 391 sayılı Affı Umumiye Kanunu, 29 Ekim 1923 tarihine kadar işlenen suçları kapsamına alıyordu. Lozan Barış Antlaşması'nın izlerini taşıyan 16 Nisan 1924 günlü ve 487 sayılı Genel Af Yasası ise, 1 Ağustos 1914 - 20 Ekim 1922 tarihleri arasındaki askeri ve siyasal nitelikteki tüm suçlar ile, bunlarla bağlantılı suçların affedilmesini öngörüyordu. Yasanın 5. maddesi, İstiklal Mahkemeleri'nce cezalandırılanları ve henüz bu mahkemelerdeki yargılanmaları sonuçlanmayanları da kapsamına alıyordu.

Genel çizgilerine değindiğimiz 1924 Af Yasaları ile, tüm topluma bir barış çağrısı yöneltiliyor, kırgınlıkların ve küskünlüklerin aşılarak, yeni girişimler doğrultusunda birlikteliğin sağlanması isteniyordu. Bu yasalar, Cumhuriyet yönetimini güçlendirmiştir. 1924 aflarından sonra da, yeni suçlar işlenmiş, İstiklal Mahkemeleri bu olaylar nedeniyle çalışmalarını sürdürmüştür. Ne var ki, savaş karmaşasında yolunu yöntemini yitiren yığınlar, afla aklanmak olanağını bulunca, bilinçli bir seçimle Cumhuriyet'in yanında yer almak kararlılığına ulaşabilmişlerdir.

Türkiye'de sonraki yıllarda da, azımsanmayacak sayıda özel ve genel af yasaları çıkartılmıştır. Önemli siyasal ve toplumsal dönüşümleri izleyen günlerde yürürlüğe konulan 1946 (Yalnız basın suçları için), 1950, 1963, 1974 yılları aflarını, bunların başlıcaları arasında sayabiliriz.

Suçluların affı, duygusal içerikli bir olay değildir. Devletin cezalandırma ve af yetkileri aynı toplumsal kaynaktan doğmaktadır. Hukuku nesnel temeller üzerine oturtan, suç biliminin verilerine göre gerekli önlemleri zamanında alan ve hele yapay suçlarla kişilerin adalet inancını yıpratmayan ülkelerde, af sözcüğü hemen hemen unutulmuş gibidir. Bu toplumlarda cezaevleri, eğitim ve sağaltım kurumlarına dönüştürülmektedir. Aftan beklenen yararlar, cezaların uygulanma yöntemleri içinde değerlendirilmekte, iyi durumunu kanıtlayanların, en kısa sürede özgürlüklerine kavuşabilmeleri olanağı açık bırakılmaktadır. Cezalarını tamamlayanlar, özel ve kamu kurumlarının desteği ile, iş ve konut edinebilmekte, yeniden suç odaklarının ağına düşmemeleri için etkili önlemler alınmaktadır.

Türkiye'de koşullar farklıdır. Belli dönemlerde bazı suçların yoğunlaşması durumunda, toplumsal içerikli önlemler alınacak yerde, cezaların arttırılması yoluna gidilmiştir. Oysa suçları azaltmak için, cezaların ağırlaştırılmasından başka yöntemler de vardır. 1 Temmuz 1926 günü yürürlüğe giren Türk Ceza Yasası, anımsayabildiğimiz kadarıyla 49 yılda 31 kez, doğrudan değişim geçirmiştir. Önemli sayıdaki özel yasalarla, yeni suçlar ve cezalar oluşturulmuştur. Böylece, suçlar ve cezalar arasındaki denge büyük ölçüde bozulmuştur. Cezaevlerindeki olumsuz koşullar herkesçe bilinmektedir. Yirminci yüzyılın sonuna gelindiği ve yasası yürürlüğe girdiği halde, genç sanıkları yaşama kazandıracak olan Çocuk Mahkemeleri'ni kuramayan ülkeler arasında, Türkiye baş sıralarda yer almaktadır. Cezalarını tamamlayanları koruyup gözetecek, onlara çalışma olanakları sağlayacak kurumlar henüz oluşturulamamıştır. Bunlar, pek çok kişiyi, istemedikleri halde suç çizgisine kadar itebilen, önemli eksikliklerimizdir.

Suçları genel toplum yapısından soyutlamaya olanak yoktur. Bu nedenle, af konusunu değerlendirirken, kuramsal kalınmamalı, ülke koşullarına uygun, gerçekçi yaklaşımlar izlenmelidir. Toplumsal yarar görüldüğü için, stok, vergi, servet, imar afları yürürlüğe konulmuştur. Bir dönemin silah edinme akışına kapılanlara, silahlarını teslim koşuluyla bağışlanma olanağı verilmiştir. Kaçakçılık, dolandırıcılık,

Barış Derneği Davaları Tartışılarak Sürüyor

17 Mayıs 1982'de, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcısı'nın, Barış Derneği'nin kapatılması ve yöneticilerinin cezalandırılması istemiyle 2 no.lu Sıkıyönetim Mahkemesi'nde açtığı dava çeşitli aşamalardan geçerek, Askeri Yargıtay Daireler Kurulu'na kadar geldi.

Davaya konu olan kuruluş, Barış Derneği, 4 Nisan 1977'de aralarında İstanbul Barosu ve ulusal düzeyde çalışma yapan pekçok kuruluşun da desteğiyle, 38 aydın, sendikacı, genç ve kadın tarafından kurulmuştu.

Savcılığın açtığı davanın iddianamesinde, Barış Derneği yöneticilerinin, Türk Ceza Yasası'nın 141. ve 142. maddelerini ihlâl ettikleri öne sürülmüştü. Yapılan yargılama sonucunda yöneticiler beş ve sekizer yıl cezaya çarptırılmışlardı.

Hukuk çevrelerinin "yurt içinde ve yurt dışında, hatta Avrupa Konseyi Asamblesi ve benzeri resmi kurullarda bile tartışılması nedeniyle, üzerinde en çok konuşulan bir mahkeme kararı" olarak niteledikleri bu karar, sanıklar ve avukatlarınca temyiz edildi.

Askeri Yargıtay 3. Dairesi'nce yapılan temyiz incelemesi sonucunda, söz konusu mahkumiyet kararı bozularak, mahkemesine gönderilmişti. Ancak mahkemenin mahkumiyet kararında direnmesi sonucu, Askeri Yargılama Usulü Yasası'nın ilgili hükmü uyarınca, bu kez temyiz incelemesi Askeri Yargıtay Daireler Kurulu'na gelmiş bulunmaktadır. Ve halen Askeri Yargıtay Daireler Kurulu raportör hakimliğince incelenmekte olup, önümüzdeki günlerde, kurulun bu incelemeyi sonuçlandırması beklenilmektedir.

Barış Derneği Yöneticileri hakkında mahkumiyet kararının Askeri Yargıtay 3. Dairesi'nce bozulduğunun basına yansıdığı günlerde, Sıkıyönetim Askeri Savcısı, bu kez "Barış Derneği 2" adıyla bilinen davayı açtı.

Askeri Savcılıkça açılan bu davada, bir kısım dernek kurucuları ile bazı yönetici ve üyelerin, yine TCY'nın 141. maddesi gereğince cezalandırılmaları istenmekteydi. 25.9.1984 tarihinde açılan bu davada toplam 48 sanığın yargılanmasına 19.11.1984 tarihinde başlanıldı. Yargılanması istenilen sanıklar arasında ünlü yazarlar, sanatçılar ve avukatların yanısıra, milletvekilleri ve sendikacılar bulunmaktaydı. ●

---

kambiyo suçlarına doğrudan veya koşullu aflar getirilmiştir. Özellikle ekonomik içerikli afların ortak bir yönü vardır. Devlet'in geçmişteki boşluklarından ve denetim yetersizliklerinden kaynaklanan hukuka aykırı konum ve birikimlerin, yasalarla saptanan giderimler karşılığında hukuksallaştırılması amaçlanmıştır.

Bugün de yeni bir af olasılığı gündeme gelmiştir. Yakın tarihimizden verdiğimiz örnekler, geçmişte çıkarılan af yasalarının, topluma önemli yararlar sağladığını ortaya koymaktadır. 12 Eylül öncesi koşulları ile 1974 affı arasında kurulmak istenen bağlantı, kanıtlanmış bir olgu değildir. 1974 affından kimlerin yararlandığı ve bunların arasında yeniden suç işleyenlerin sayılarının hangi boyutlara ulaştığı açıklık kazanmamıştır. Toplumsal koşullardan kaynaklanan siyasal ve ekonomik çözümsüzlükler, böylesine yüzeysel nedenlerle açıklanamaz.

Hazırlanmakta olduğu bildirilen tasarının topluma kazandıracağı yararlar, affın kapsamı ile doğrudan bağlantılıdır. Siyasal ve olağan suç ayrımı gözetmeden tüm suçları kapsayacak bir düzenleme, hiç kuşku yok ki, en doğru ve gerekli olandır. ●

TÜRKİYE BARIŞ DERNEĞİ GENEL BAŞKANI MAHMUT DİKERDEM'İN ASKERİ YARGITAY BAŞKANLIĞI'NA VERDİĞİ DİLEKÇEDEN:

"Son aşamasına varmış bulunan Türkiye Barış Derneği davası, dünyada adil ve kalıcı bir barışın gerçekleşmesi yolunda verilen uğraşlara ulusal düzeyde katkıda bulunmak amacıyla yasal olarak kurulmuş ve dünyanın her yanında yüzlerce benzeri bulunan bir barış örgütünün, ülkemizde yerleşmiş sosyal ve ekonomik düzeni değiştirmeye ve bir sosyal sınıfın öteki sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesise yönelik bir fesat şebekesi niteliğine indirgenerek mahkum edilmek istenmesi olayıdır. İlk kez Türkiye'de görülen bu olay ülkemizin dış görüntüsünü olumsuz yönde etkilediği kadar kamu vicdanını rahatsız ve tedirgin etmiştir.

Kuşkusuz ki bağımsız yargıya güven ve yargıcın vicdani kanaatine saygı esastır. Ancak, hukuk devletinde yargıcın vicdani kanaatinin gücünü maşeri vicdandan, haklılığını da objektif kriterlere uygunluğundan aldığı yadsınamaz. Üç yıldır bu davayı yakından izleyen Türk ve dünya kamuoyu Barış Derneği'nin devletin müessese nizamını yıkmayı amaçlayan illegal bir örgüte dönüştüğü iddiasının geçerli, inandırıcı olmadığını ve Derneği isnat edilen suçlamaların hukuki dayanaktan yoksun siyasi yorumlara dayandığını görmüş ve anlamıştır. Kamuoyu barışın her türlü ideolojik emellerin ötesinde, insanlığın geleceğini ilgilendiren yaşamsal bir sorun olduğunun bilinci içinde barıştan yana çabaları desteklemekte, bu çabaların ideolojik amaçlara hizmet ettiği savını kabul etmemektedir.

Askeri Yargıtay 3. Dairesi'nin Barış Derneği davasında verilen hükmü bozma kararı bu yurt ve dünya gerçeklerinin hukuka yansıması, hukuken tescili anlamını taşımaktadır. Bu bakımdan yüksek heyetinizden, her halükârda adli bir hatayı önlemek üzere ve asgari bir istem olarak, ilgili Dairenin bozma kararının onanmasını saygı ile arz ederim."

Son 22 Yılın Sendikal Hastalığı:

Sahtecilik

Kemal SÜLKER

Gerçek işçi sendikaları toplu sözleşme ve grev haklarıyla çalışma yaşamında görevlerini sürdürmeye başlayınca, geçen yüzyıllarda Batıda görülen bir hastalıklı ekip sendikacılık alanında boy attı: Bunlar, siyasal iktidarları ve işverenlere dayanarak işçi haklarını satmayı üstlendiklerini yazılarıyla, mektuplarıyla, tavırlarıyla ortaya koyuyorlardı. Toplu sözleşmeler, işveren uzmanlarınca hazırlanıyor, bunlara sadece imza görevi düşüyordu.

İşçilerin özgür iradesiyle üye oldukları gerçek işçi sendikaları bunları yenmek için yasal tüm yolları deniyor, bazen zafer kazanıyor, bazen bu da mümkün olmuyordu. Bu yüzden, işçiler üye olmadıkları sendikanın işyerinde sözleşme yaptığını öğrenince tepki gösteriyor ve ortalık karışıyordu.

Yetki uyuşmazlığıyla ilgilenen bölge çalışma müdürlükleri, iş mahkemeleri, Çalışma Bakanlığı, Yargıtay, noter tespitleri, dosyalar üzerinde inceleme yapan bilirkişi kararları bu yetki uyuşmazlıklarında zaman zaman yer alıyor, ama her vakit sonuç gerçeğin açığa çıkmasını sağlayamıyordu. Bu hastalıklı kadroların sendikalarına Batıda olduğu gibi çalışma literatüründe "Sarı Sendika" deniliyordu.

1963'ten beri gerçek işçi sendikaları en kolay, en geçerli, en doğru ve en demokratik yolu göstermeye başladı: İşyerinde, işçilerin gizli oylarına başvurup, tarafsız bir kurul önünde oyların sandıktan çıkarılması ve sayılıp, hangi sendikaya kaç işçinin üye olduğunun saptanan tutanaklara geçirilmesini, yani referandum istiyoruz!

Bu isteğin haklılığını açıklayacak birkaç örnek anımsatalım:

1966'DA KARABÜK DEMİR ÇELİK'TE

Toplu sözleşme için iki sendika yetki isteğinde bulundu: (Maden-İş) Sendikası ile Bağımsız (Çelik-İş) Sendikası...

Bölge Çalışma Müdürlüğü (Maden-İş) Sendikasının 6025, (Çelik-İş)'in 8015 üyesinin bulunduğuna karar verdi. (Maden-İş) Sendikasının yasal itirazları sonunda hakikat anlaşıldı: Çoğunluk sendikası (Maden-İş) Sendikasıdır, Bağımsız (Çelik-İş) değildir.

1967'DE İSTANBUL DERBY LASTİK FABRİKASINDA

İşçiler adına toplu iş sözleşmesi için iki sendika yetki için yasal prosedürü işletti: Biri (Lastik-İş) Sendikası, biri de Türk-İş üyesi Kauçuk-İş Sendikası. Bölge Çalışma Müdürlüğü Kauçuk-İş'in 12869 üye ile çoğunluğu temsil ettiğine karar verdi. (Lastik-İş) Sendikası itirazını yasal yollarla sürdürdü, bu kez bakanlık, Kauçuk-İş'e işkolu yetkisini de verdi. Ancak Derby işçileri, üyesi olmadıkları bir sendikanın sözleşme yapmasını protesto ettiler ve konu iş mahkemesine intikal etti. Yargıç, işyerinde gizli oy, açık sayımla işçilerin hangi sendikaya üye olduklarının belirlenmesine karar verdi. Tarafsız kurulun sayımı sonunda işçilerin sendikalara dağılımı anlaşıldı:

(Lastik-İş) Sendikasına üye işçiler, fabrikada çalışan işçilerin büyük çoğunluğunu teşkil eden 930'du. Yetki alan Kauçuk-İş Sendikasının ise üye sayısı sadece (6) kişiydi. (9) işçi çekimser oy kullanmıştı. (1) işçi boş vermişti. Böylece büyük bir yanlışlık önlendi. (Lastik-İş) Sendikasının toplu iş sözleşmesi 8 Temmuz 1968'de uygulanmaya konuldu.

İstanbul 8. İş Mahkemesi Sayın Yargıcı, sahte üye giriş fişi ile sözleşme yetkisi alma işinin yaygınlaştığı bir dönemde, olayları önleyici önemli bir karar vermişti, yetki uyuşmazlıklarında hangi sendikanın işyerinde çoğunluk sağladığının anlaşılması için en geçerli sistemin referandum olduğu görülmüştür. 20.1.1975 tarih ve E: 1975/9 K: 1975/2 karar sayılı bu mütalaa, gerçek işçi sendikalarının yüzünü güldürmüştü.

Sarı sendikaların yaygınlığına karşı, kısa yoldan sağlıklı bir sonuca varılması Çalışma Bakanı Bahri Ersoy döneminde de gündeme getirildi. Bakanlık 6 No'lu genelge ile "iradenin yetkisini açıkça belirtmeyi" amaçladı. Böylece çağrı yapıldığı tarihte işyerindeki işçilerin oyuna başvurulacak, hangi sendikanın üyesi olduklarını belirtmeleri istenecekti. Kabinenin çekilmesiyle yeni kabinede Çalışma Bakanlığına getirilen milletvekili ilk iş olarak bu genelgeyi kaldırttı, yerine 9 No'lu genelgeyi yayınladı. İrade beyanı, durum tespiti ve benzeri her türlü uygulamayı yasaklayan yeni bir genelge de yayınladı: 21.3.1977...

Bu ortamda sarı sendikalar hünerlerini göstermeyi geliştirdi. Yasal karşı çıkışlar üzerine Yargıtay Hukuk Genel Kurulu verdiği önemli bir kararla (1.7.1977) sahte üye fişi iddialarının bulunduğu savlar üzerine, bu hallerde yargının iki tarafı da dinlemesi gerektiği ilkesini koydu: (E: 77/9 - 951, K: 77/699)

Referandum istekleri daha ne kadar yok sayılacak?

Yeni kabinede yeniden Çalışma Bakanlığına atanan Bahri Ersoy, bu kez 30.1.1978 gün ve 3 No'lu genelge ile referanduma yolaçan yeni bir gelişmenin uygulanması düzenini getirdi. Bu genelge, çoğunluğun hangi sendikada olduğunu daha belirgin şekilde ortaya çıkaracaktı.

İskenderun Demir Çelik'te 17000 işçi çalışıyordu. Bağımsız Çelik-İş Sendikası, bu işyerindeki üye sayısını 16.174 olarak göstermişti. (Maden-İş) Sendikası ise üye sayısını 15.134 diye bildirmişti. Yeni bir sendika ise kısa sürede 16.951 üye kazandığını iddia etmişti.

Çalışma Bakanlığı iş müfettişleri ve yardımcıları bir gün içinde işyerindeki işçilerin sendikalara üyelik durumlarını saptadılar. Durum şöyle belirlenmişti:

Bağımsız Çelik-İş Sendikası'nın üye sayısı	:8218
Maden-İş Sendikasının üye sayısı	:9483
Yeni sendikanın üye sayısı da şöyle	:1839

Ve Bağımsız Çelik-İş'le yeni kurulan sendikanın azınlıkta oldukları anlaşılmıştı.

Bir başka örnek verelim:

İstanbul'da Elektro Metal işyerinde Türk Metal Sendikası sözleşme yetkisini almak istemiş, bir başka sendika buna itiraz etmiş, "üye çoğunluğu bende" demişti. Oysa Türk Metal, işyerinde çalışan 647 işçinin 615'inin sendikasına üye olduğunu iddia etmişti. (Maden-İş) Sendikası ise çoğunluk bizde derken 582 üyesinin fişini gösteriyordu.

Bakanlığın durum saptaması ilkesine göre işyerinde işçilerin oyuna başvurulunca durum şöyle belirlendi:

(Maden-İş) Sendikasının üyesi	: 442
Türk-Metal'in üye sayısı	: 14
(Maden-İş) ve Türk Metal'e de üye	: 10

Eğer bakanlığın durum saptaması, bir bakıma eksik referandum yoluna gidilmeseydi 14 üyesi ile Türk-Metal 647 işçi adına sözleşme yapacaktı.

Bağımsız Çelik-İş Sendikası, bu durumdan pek çok yetki kaybedeceğini (!) anladığı için, Çalışma Bakanlığı'nın durum saptamasını amaçlayan genelgesinin iptali için Danıştay'a başvurdu. Sonuç: Çelik-İş Sendikası'nın isteğinin reddine karar verildi. (Danıştay 4. Dairesi, 11 Mayıs 1978)

Batı sendikacılığının bütün kurum ve kurallarıyla çalışma hayatına egemen olması, demokratik çalışma hayatının ilk ve temel şartıdır. Sağ elle sol kulağı tutmaya çalışmak yarar sağlamaz. ●

GREVCİ AĞAÇ İŞKOLU İŞÇİLERİYLE SÖYLEŞİ

İzmir Çamdibi'nde Selolif, Lif Levha Sanayii ve Ticaret A.Ş.'nin grevci işçileriyle görüştük. Fabrikada çalışan 130 işçi oybirliğiyle grev kararı almışlar. Ve altı aydır sürüyor grevleri.

Fabrika girişinde "bu işyerinde grev vardır" pankartı dışında, grev olduğunu gösterir hiçbir şey yok. Çadırsız grevciler, kavurucu güneşin altında sigaralarını tüttürmüş bekliyorlar.

Grev aşamasına nasıl gelindiğini soruyorum. Postabaşı Ramazan Güzel başlıyor anlatmaya:

"Biz, Türk-İş'e bağlı Ağaç-İş Sendikasının üyesiyiz. 23 yıldır bu fabrikada çalışıyorum. Aldığım ücret net 24 bin lira. İki çocuğum okuyor. Ev kirası, yol parası veriyorum. Ben 23 yıllık işçi ve postabaşı olmama rağmen bu kadar para alıyorsam, diğer işçilerin durumunu sen anla artık."

Grev gözcüsü Ahmet Dönerer giriyor söze: "Ben dört yıllık işçiyim. Ayda elime geçen para 18 bin lira. Milli Güvenlik Konseyi'nin verdiği yüzde 71'lik zamdan yararlanamadık. Daha sonra YHK yüzde 10 zam verdi. Bizim gündeliğimiz 600 lira olduğundan bu zam da bizim için birşey değiştirmedi. 14 ay toplu sözleşme görüşmeleri sürdü. Biz 1984 için yüzde 30, 1985 için de yüzde 40 + 3.000 TL istiyoruz. İşveren yüzde 20 veriyor. Bu hayat pahalılığında yüzde 100 zam alsak ne değişecek" diyerek sürdürüyor konuşmasını: "Üstelik patron, sözleşmenin, imza tarihinden itibaren geçerli olmasını istiyor. Bizler 14 ay bekledik. Beş ay da grev toplam 19 aydır bekliyoruz. Adam bizi aç çalıştırmak istiyor besbelli".

İşverenin başka kuruluşları da var diyor Yakup Çeri. "Onun için işi ağırdan alıyor. Patronun tek hesabı sendikanın ve işçilerin çözülmesi ve eski maaşa talim etmesi. 4.900 lira aylık toplu taşım kartı. 15 bin lira ev kirası veriyorum. Aldığım maaşsa 20 bin lira. Maaşımı söylemeye utanıyorum. Buca'da oturuyorum. Günde 220 lira dolmuş parası tutuyor. İşverenin yol parası olarak verdiğiyse sadece 30 lira. Bu şartlarda greve gitmekten başka çaremiz kalmamıştı" diyor.

İbrahim Cantürk de şunları anlatıyor: "Günde beşbin adet drolit üretiyoruz. Bir levha drolit onbeş kg odundan elde ediliyor. 16 yıldır teknik eleman olarak çalışıyorum ve net yevmiyem 973 lira. Ve ben üç yevmiyemle bir plaka drolit alamıyorum."

İbrahim Cantürk şu an "pasif koruma" görevlisi. Yasaya göre işveren gerektiği kadar isim saptayarak bu isimleri Bölge Çalışma'ya bildiriyor. Saptanan işçiler de grev süresince pasif koruma adı altında çalışıyorlar. Yine yasaya göre pasif korumanın görevi: "... üretim ve satışa yönelik olmamak kaydıyla niteliği bakımından sürekli olmasında teknik zorunluluk bulunan işlerde faaliyetin devamlılığını, işyeri güvenliğinin, makina ve demirbaş eşyasının, gereçlerinin, hammadde, yarı mamul ve mamul maddelerin bozulmamasını, hayvan ve bitkilerin korunması" "Yani" diyor Mehmet İskeçilier "bizim yapmamız gereken makineleri yağlamak, yangın ve su baskınına karşı önlem almak.. gibi işler. Ama işveren bize fabrikanın onarımını yaptırıyor. Sekiz arkadaş normal mesai yapıyormuşçasına çalışıyoruz. Sanki grevde değil de fabrika tadilat dolayısıyla üretimini durdurmuş. Durumu sendikaya bildirdik. Bölge Çalışma'dan müfettiş geldi. 'Patron ne derse yapacaksınız. İsterse bahçeyi bile temizlettirir" diyor. Yasalar işverenden yana, devlet işverenden yana olunca bize köle gibi çalışmak kalıyor." Sözleşme için bir gelişmenin olup olmadığını ve ne düşündüklerini soruyorum. "Fabrikanın durmasını biz de istemiyoruz" diyor işçiler. "Ancak aç da çalışamayız. Ne işverene yüklenelim ne de biz mağdur olalım. Hayat şartlarının çok altında kaldık. İnsanca yaşayacak kadar versinler işe başlayalım."

ÇALIŞMA İSTATİSTİKLERİ VE YARGI KARARLARI

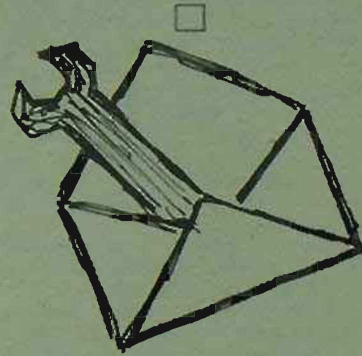
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı işkolları istatistiğini 4. kez yayımladı. Listenin sonunda aynen şu not var: "17 Ocak 1985 tarih ve 18638 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan tebliğe bazı sendikalarca itiraz üzerine mahkemelerce üye sayısı arttırılan sendikaların artış miktarına eşit üye bildirimleri, sendikalarca Bakanlığımıza intikal ettirilmediğinden bilgisayar dökümlerinde bu artışlar yer almamıştır". Anlaşılması güç bir dille yazılan bu nota göre; daha önce bazı sendikaların üye sayılarında mahkeme kararıyla ortaya çıkan artış dikkate alınmıyor; çünkü, sendikalar artışları gösteren belgeleri Bakanlığa vermemişler. Oysa sendikalar bu belgeleri Bakanlığa sundu. Bakanlıkça değerlendirilmediği için yargı yoluna gidildi. Aynı belgelerin Bakanlığa yeniden verilmesinin hiç bir anlamı yok. Kaldı ki, ortada bir yargı varken idareye düşen görev, bu karara uymaktır. Eğer hukuk devletinde yaşıyorsak...

Bakanlık bazı sendikalara karşı bu tavrı benimsemişken, aynı durumda olan MİSK üyesi sendikalardan her nedense belge filan istemiyor. MİSK üyesi sendikaların Bakanlık yardımıyla yaşatılması mı amaçlanıyor? Kayyum döneminde 20 bin olan MİSK üye sayısı 200 bin olmuş.

İstatistikler yayımlanmaya başlandığından beri ilginç sonuçlarla karşılaşıyoruz. Örneğin, 1984 Ocak ayında toplam işçi sayısı 2 milyon 317 bin 016 iken, bu sayı 1985 Temmuz'unda 2 milyon 819 bin 517'ye yükselmiş. Yani 1,5 yıl içerisinde yarım milyon insana iş olanağı yaratılmış. Yine bu yarım milyon işçinin hepsi sendikalı olmuş. Herhalde bu işçiler işe girerken, "Sendika üyesi olmazsam çalışmam" demişler ya da yeni açılan işyerlerinde sendikalar hemen örgütleniverrmiş. Çünkü aynı dönemde sendikalı üye sayısı 1 milyon 247 bin 744'ten 1 milyon 828 bin 471'e yükselmiş; 580 bin 727 artış göstermiş. Görüldüğü gibi, sendikacılarımız önceden sendikasız olan işyerlerini de örgütlemişler. Ne denir, kargalar bile güler herhalde. İstatistiklere göre sendikalaşma oranı yüzde 64,85. Demokrasinin yerleştiği gelişmiş Batı ülkelerinde bile bu oran yüzde 70 dolayındayken, bizde nasıl oluyor da bu sonuca ulaşılabiliyor, anlaşılması güç.

Yetki tespitlerindeki kargaşalığı gidermek amacıyla getirilen istatistiki sistem, inandırıcılıktan uzaktır. Tüm yetkiler Bakanlığa verilmiş durumda. Bakanlık da bu yetkisini sendikaları yarı güdümlü devlet kuruluşları haline getirmek için kullanıyor. Tüm bunlardan sonraki yetki uyuşmazlıklarının çözümünde en doğru yol olan "Referandum"un düşünülmesi gerektiği kanısındayız.

□

İŞÇİLERİ BÖLME OPERASYONU

Bugün ülkemizde varolan kapitalist ekonomik sistem içersinde bu sistemin doğal bir sonucu olan işçi-işveren ilişkilerine bir göz attığımızda ortaya çıkan tablo biz işçiler için hiç de iç açıcı değildir. Zaten başından beri işçiler aleyhine dengesiz olan bu ilişkiler bugün de iş kolumuzdaki MESS patronlarının dayattığı Grup Sözleşmesi ile dayanılmaz bir hal almıştır. Grup Sözleşmesi, bir yandan işçileri kendi aralarında mücadeleye sürükleyip onları güçsüzleştiren, diğer yandan da var olan sömürüyü katmerleştiren, işverenleri daha da güçlü kılan bir sistemdir.

Bundan da anlaşıldığı gibi bu sistem (İGS) işverenlerin kârına kâr katarken işçilerin çalışma ve yaşama koşullarını alabildiğine kötüleştirecektir. Hepimizin bildiği gibi oynanan bu oyunun senaryosu yeni değildir. Tekelci sermaye bu oyunun senaryosunu 1970'li yıllarda yazmış ve sahneye koymuştur.

Bu uygulamanın bugün ülkemizin başbakanı, geçmişte MESS Başkanı olan Sayın Özal döneminde yoğunluk kazanması bizleri hiç şaşırtmamıştır. Çünkü metal iş kolu işçileri Sayın Özal'ı MESS Başkanlığı yaptığı dönemdeki uygulamalarından tanırlar. Burada bizleri asıl şaşırtan kimi üniversiteli hocaların bu sistemin hazırlanmasında takındıkları tavırdır. Bunlar nasıl bilim adamlarıdır ki, hayatın gerçeklerinden kopuk, insanı adeta robotlaştıran böylesine bir sistemi, üstelik bilim adına onaylayabilmişlerdir. Şimdi bu sayın hocalarımıza soralım, acaba günlük yaşamlarında tükettikleri tüm ihtiyaç maddelerini Gruplandırma Sistemine göre ücret alan işçiler aynı sistemle mi tüketecekler, yani I. gruptaki işçi ekmeği 30 TL.'den, 2. gruptaki işçi 50 TL.'den mi alacaklardır ki, bu sistemi işçilere reva görürler?

Biz işçileri her gün biraz daha sefalet ve açlığa mahkum eden tüm kişi ve kuruluşlara, üzerinize aldığınız sorumlulukları yerine getirmeyip bir duvar gibi sessiz kalan yerlere bir kere daha sesleniyoruz: Biz metal işçileri kurtuluşumuzun kendi ellerimizde olduğunu biliyoruz ve bu inançla çalışıyor ve yaşıyoruz. (Yazarının adı dergimizde saklıdır.)

BİRLEŞİK ALMAN'DA DEMOKRATİK HAKLARDAN TAVİZ YOK

Birleşik Alman İlaç Fabrikaları, dört Alman ilaç firmasının (Bayer, Knoll, Schering, Merck) ortak çıkarları nedeniyle birleşerek pazardaki paylarını büyük ölçüde artırmalarına neden olan kuruluşun adıdır. Yirmi yıldır ülkemizde çalışmaktadır. İçlerinden Merck kısa süre önce ortaklıktan ayrılmıştır.

Ülkemiz, ilaç sektörü için bir cennettir. Bunun anlaşılması için, *Petrol-İş*'in yaptığı bir araştırma bile yeterlidir. Araştırmaya göre, 1985'in ilk altı ayında ilaçlar 28 günde bir zamlanmışlardır.

İşyerimiz 1 Ocak 1985'ten beri toplu sözleşme döneminde bulunmaktadır. Geçen sekiz aylık dönemde anlaşma sağlanamamış, grev aşamasına gelinmiştir. Grev içinde yalnızca prosedürün tamamlanması beklenmektedir. Bu noktaya gelinmesinde, kuşkusuz ülkemizde işçiler adına gelişen olumsuzlukların ve sınırlı koşulların etkisi büyüktür.

İşyerimizde, 10 Eylül 1986'da yani 12 Eylül'den iki gün önce sözleşme imzalanmıştı. Bu yönüyle sayılı şanslı kuruluşlardan birisini oluşturmaktadır. Bu sözleşmeyle de ileri sayılabilecek ekonomik ve demokratik haklar elde edilmişti. Bunların demokratik haklarını oluşturanlar dönemin koşulları nedeniyle sözleşmede kalmış, ekonomik haklar uygulamaya geçirilebilmişti. Bugün, sözleşmenin kitlenmesinin temelinde de bu gelişme yatmaktadır. İşveren, önceki sözleşmenin demokratik haklar kısmının bir bölümünün yeni sözleşmede yer almasını istememekte, sendika ve işçiler

de bu konuda ısrarlı davranmaktadırlar.

Bu arada, işveren ve sendikaları, işçilere sık sık, demokratik haklardan vazgeçildiği takdirde sözleşmenin derhal imzalanabileceğini söylemekte ve böylelikle de işçilerden bir bölümünü sendikamıza ve demokratik haklarımıza karşı kullanabilmeyi ummaktadırlar.

Ancak, Birleşik Alman İlaç Fabrikası işçileri, mücadelenin yalnızca ekmek mücadelesi olmadığının bilinciyle, *ekmek, barış, özgürlük* mücadelesi vermenin kararlılığıyla dayanmaktadırlar. Yasalarda son derece kısıtlı duruma getirilmiş olan *grev hakkını* da koşullar ne olursa olsun birlik içinde, temsilcileriyle ve sendikayla omuz omuza yaşama geçirmeye hazırlanmaktadırlar.

Baştemsilci Erol KOCA

SÜMERBANK DEFTERDAR İŞÇİLERİ DAYANIŞMA BEKLİYORLAR

Haliç'in temizlenmesi iki yıldır kamuoyunu en çok meşgul eden konuların başında yer alıyor. Hemen her gün çalışmalar değişik yönleriyle gazetelerden, radyodan, TV'den yansıtılıyor. Yıkım süreleri, fabrikaların taşınma süreleri tartışılıyor.

Biz işçiler de izliyoruz, ama kaygıyla, endişeyle. Haliç'in suyunun masmavi olmasını biz istemez miyiz? Eyüp'ün turizm merkezi olmasından kim gurur duymaz? Propaganda malzemesi olarak bile kullanılsa, iyi bir işi elbette ki biz de destekler, gerçekleşmesi için gerekenleri yaparız, ucu bize dokunsa da.

Ancak... İşçilerden yana birkaç yayının dışında bu temizleme çalışmalarının neden olduğu sorunlara eğilen olmadı. Yüzlerce insanın evi, işyeri yıkıldığı halde, yerine yenilerinin konup konulmayacağı düşünülmedi. Yasak savma kabilinden bazı çözümler söylendi hepsi o kadar. Çok daha önemli olan fabrikaların yıkımıyla işsiz kalacak olan binlerce işçinin ne olacağıysa hiç umursanmadı. Koşullar nedeniyle ses çıkarılamayacağına güvenilerek, açlık, işsizlik, sefalet dayatıldı.

Bizler de bölgedeki Sümerbank'a ait bir devlet işletmesi olan işyerimizde geleceğimizi bilemiyoruz. Devletin sahip çıkmasını beklerken, çeşitli maceralara itilmek isteniyoruz. Yöneticiler, işçilerin ortak olacağı beş ayrı atölye kurulması fikrini zorla benimsetmek istiyorlar, üstelik de kurulmuş işçi şirketlerinin ya iflas ettiği ya da çok zor durumda oldukları bilinirken. Üstelik, orta büyüklükteki işletmeler bile tekellerce yutulurken. Söylediklerinin inandırıcı olmadığını onlar da biliyor. İşyerindeki huzursuzluk şimdiden büyük boyutlara ulaştı. Ama bizlerin tüm yollarını keserek kendi çözümlerini kabul etmemizin hesabını yapıyorlar, bizse hayır diyoruz.

Bizler, bugünkü koşullarla bile elimizden gelenleri yapma azmindeyiz, sesimizi duyurmaya çalışıyoruz. Sendikamızın olaya sahip çıkacağına inanıyoruz. Basının, partilerin hiç değilse bir bölümünün sorunlarımıza sahip çıkacağına inanıyoruz.

Bizler işçiyiz. Bu yaştan sonra esnaflık, patronluk yapamayız. Şirket kurulmasına kesinlikle karşıyız. İsteğimiz fabrikamızın başka bir yerde ve yeniden kurulmasıdır. Defterdar Sümerbank Fabrikasını yıllar önce Haliç kenarına kuranların günahını çekmeye razı olamayız.

Sümerbank işçileri geleceklerinin belediye meclislerinde, parlamentoda tartışılmasını bekliyor. Basından, aydınlardan ses gelmesini bekliyor. SODEP Eyüp ilçesinin düzenlediği toplantılar gibi güzel örneklerin çoğalmasını bekliyor. Geleceğini savunmaya azimli olan Sümerbank işçilerinin yalnız olmadıklarının somut olarak gösterilmesini istiyor.

Baştemsilci Süreyya VARDAR

Bu olay fabrikalardaki iş güvenliğinin ve sendikaların gerçek işlevlerini ne kadar yerine getirdiklerinin bir göstergesidir.

ÇUKUROVA KİMYA SANAYİİ Fabrikasında fenol boşaltım işinde görevli Hasan İregör isimli işçi, kendi sorumluluğunda fenol boşaltırken bir miktar fenolün yere taşmasına neden oldu. Bu olay üzerine fabrika yetkilileri, Hasan İregör'ü, fenolu kasıtlı olarak yere döktüğü savıyla tazminatsız işten çıkardılar. Çıkışa neden olarak gösterilen fenolün kasıtlı taşırılması olayını uydurma olarak nitelendiren arkadaşları: "Tek amacı her ne pahasına olursa olsun yaşamak olan bir insanın, kendi yaşamına son vermek istemesi pek de ciddi bir şey olmasa gerek" diyorlar. İşten atılmasının gerçek nedeninin toplu sözleşme görüşmelerinin yapılmakta olduğu bu dönemde arkadaşlarının da bu çalışmalara katılmasını gösteriyorlar.

Sestaş Fabrikası işçileri bir yıldan beri toplu sözleşmeden doğan ücret, ikramiye ve sosyal hakları da kapsayan toplam 250 biner lira olan alacaklarını alamıyorlar. Patronun keyfi bir biçimde işçilerin alacağı olan bu parayı kendisinin çalıştırması sonucu, yaşam koşulları gittikçe kötüleşen işçileri daha da zor durumda bırakıyor. İşyerinde örgütlü Hak-İş'e bağlı Öz İplik-İş Sendikası da bu keyfi uygulamaya karşı hiçbir tavır almamakla işçilerin tepkisini topluyor.

□

MANİSA FABRİKALARINDAN

CİDERSAN- Yağ Sanayi Fabrikasında çalışan Murtaza Yılmaz "iş kazası" sonucu yaşamını yitirdi. Murtaza Yılmaz'ın aslı işi filtre temizleyiciliği olduğu halde, fabrika yetkililerince yeni yapılan elektrik trafo odasındaki parmaklıkların boyanması işi ile görevlendirildi. Yasalara aykırı olarak görev verilen ve iş konusunda hiçbir deneyimi olmayan Murtaza Yılmaz, yüksek gerilime kapılarak yaşamını yitirdi.

OTOMOBİL İŞ SENDİKASI SEFAKÖY ŞUBESİ KONGRESİ YAPILDI

18 Ağustos'ta, Otomobil İş Sefaköy Şubesi'nin birinci kongresi yapıldı. Kongre sonunda yapılan seçimlerde bir önceki dönemde de başkanlık yapan Yavuz Tekin yeniden başkanlığa seçildi. Sekreterliğe Hüseyin Karataş ve Yönetim Kurulu üyeliklerine Hüseyin Elmas, Cömert Akyol, Turan Sönmez'in getirildiği kongreyle sendika Sefaköy'de üyelerinin iradesine dayanmanın gücüyle çalışma olanağına kavuşmuş oldu.

Bankacılıkta Neler Oluyor?

Yasemin ÖZTÜRK

Bankalar kapitalist sistemin vazgeçilmez ve en önemli yapı taşlarındandır. Banka para ticareti yapan mali bir kurumdur. Piyasadan topladıkları faal olmayan mevduata verdikleri faiz ile bu faizi kredi olarak verdikleri şirket ve holdinglerden aldıkları faiz, kârlarını oluşturur. Kapitalizmin başlarında sadece aracı rol oynayan bankalar, kapitalizm geliştikçe ve tekelci kapitalizm zamanında sadece aracı rol oynamayı bırakıp ekonominin bütününde söz sahibi olmaya ve sanayi ile içiçe geçmeye başladılar.

Türkiye'de Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan bankalar tasviye edildi. Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayii geliştirmek ve bunu devlet eliyle finanse etmek amacıyla kamu bankaları kuruldu. Ülkede girişimci yoktu, bu işi mecburen devlet yapacak ve bir yandan da yatırımları, sanayii teşvik edecekti. Ancak ülkede kapitalizmin yerleşmesi için özel bankalar gerekliydi. 1923 yılında İzmir'de toplanan I. İktisat Kongresi'nde İş Bankası'nın kurulması kararlaştırıldı. Bu, ülkede kapitalizmin yerleşmesi için atılmış büyük adımdı. Bundan sonra özel bankalar giderek artacak, mevduat toplamaya ve kredi vermeye başlayacaklardı.

İşte Türkiye'de bankalar başlangıçta sadece aracı rolündeydiler. Oysa bugün baktığımızda bankaların çok değişik fonksiyonlar üstlendiğini görüyoruz. Bankalar kârlarını artık sadece faiz gelirleriyle oluşturmuyorlar, büyümek, sermayelerini artırmak isteyen bankalar başka alanlara yöneliyorlar. Gerçekten de ekonomideki sistem değişikliğine göre yapı değiştiren işlev ve rolleri değişen bankalar günümüzde de büyük sermaye birikimine sahip olmak, güçlerine güç katmak amacındalar. Bunun için başvurdukları yollardan biri holdinglerle işbirliği. Banka kârını yüksek kılmak için kredi verdiği şirketten düşük faiz alıp, bunun karşılığında kârına ortak olabiliyor. Belli bir hisse senedi karşılığında kârdan alınan bu pay bankanın kârının devamını sağlıyor. Holdinglerle işbirliği ve holdinglere verilen kredi karşılığında kârlarından alınan hisse holdinglerin bankalarla içiçe geçmesi ve birbirleri ile ekonominin bütününü denetlemesi sonucunu getiriyor giderek.

Sanayi holdingleriyle bankacılık sisteminin bu denli içiçe ve kucak kucağa olması banka yöneticilerinin holding yönetim kurullarına girmesi, ya da banka yönetim kurullarında büyük şirket temsilcilerinin bulunması sonucunu getiriyor. Bankaları ele geçirmeye öncelik veren aile holdingleri finansman ihtiyaçlarının büyük bölümünü bu kanalla sağlama yolunu seçtiler. Holdingleşebilmek, alt şirketlerini oluşturmak için ihtiyaç duyulan finansal kaynak bankadaydı ve istenilen an istenilen miktar krediyi almak için holdinglerin bankaları "ele geçirmeleri" zorunluydu. Bugün bankası olmayan işadamı, holding sahibi kredi bulmakta epey güçlük çeker. İşte bu aşamada holding bankacılığı çıkıyor karşımıza. Holding gruplarının iş yaptığı banka bellidir. *Her grubun bankası kendine çalışır!* Kredi vermede hatır gönül ilişkisinin de geçerli olduğu bu mekanizma karşılıksız verilen krediler sonucu yakın geçmişte 5-6 küçük bankanın batması sonucunu getirdi.

Son yıllarda ülkemizde yaşanan bir diğer gerçek, artık büyümüş, tekelleşmiş ve sermayelerini arttırmış büyük bankalarla sanayi kesiminin içiçe geçmiş olması ve bu işleyişe ayak uyduramayan küçük bankaların ortadan kalkmasıdır. 24 Ocak kararlarından sonra serbest bırakılan faizler küçük bankaları zor durumda bıraktığı gibi küçük ve orta büyüklükteki şirketleri de zor durumlarda bırakmıştı. Büyük bankalarla rekabet edebilmek için tasarruflara daha yüksek faiz verme yarışında olan küçük bankalar zorunlu olarak kredi faizlerini de yükseltiyorlar, bu da şirketleri zor duruma sokuyordu. İş Bankası'nın % 50 faiz vermesiyle yavaşlayan bu rekabetten sonra bu sefer de bankaların sertifikaları ortalıkta dolaşmaya başladı. Örneğin o günlerde Hisarbank'ın bağlı olduğu Çavuşoğlu-Kozanoğlu grubunun sallantıda olduğu biliniyor, ancak Hisarbank'a bağlı milyarlarca liralık sertifika elden ele dolaşıyordu. Sonuçta batan küçük bankalarla beraber, bankalara bağlı küçük şirketler de iflas bayrağını çektiler. Ayakta büyük bankalardı, faiz koşullarına ayak uydurabilen büyük şirketler, holdinglerdi.

Bugün büyük bankalar sermayelerini arttırma ve büyüme yarışındalar. Devletin yaptığı yasal düzenlemeler sonucu 1984, bankaların daha çok üretip daha çok kazandığı ve kambiyo kârlarının rekor düzeyde olduğu bir yıl oldu. Bunu bankaların mart ayındaki sermaye ve kâr bildirimlerinde gördük. Bankalar geri dönmeyen ve donuk kredilerden geçmiş yıllarda çektikleri için bugün yabancı bankaların yaptıkları gibi az sayıda müşteriyle, ama garantisi olan ve kârından pay aldığı müşterilerle çalışıyorlar. Küçük bankalar bu koşula ayak uyduramazken, büyük bankalar büyüyor ve gelişiyorlar. Banka büyük şirketlerle iş yapabilmek için güçlü olmak ve bunu ispatlamak zorunda. Bugün dünyada "Büyük 8" ler olarak bilinen ve bankaların, şirketlerin durumlarını bütün yanlarıyla inceleyerek bir anlamda "temiz kağıdı" veren şirketler var. Türkiye'de de şube açan bu şirketlerden temiz bir rapor almadan yabancı bir ortakla çalışmak ya da kredi almak neredeyse olanaksız hale geliyor.

İşte ekonominin önemli değişmelere sahne olduğu şu günlerde kaçınılmaz olarak yabancı sermaye ve yabancı banka sorunu geliyor gündeme. Gerçekte 1950'li yıllardan beri belli aralıklarla gündeme gelen bu konular, özellikle yabancı sermayeyle ilişkilerin sıklaştığı, dışa bağımlılığın arttığı ve "liberal" sistemin tamamıyla yerleştirilmeye çalışıldığı günümüzde tekrar önem kazandı, özellikle yabancı bankalar. 1954 yılında çıkarılan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'yla banka sistemini mo-

dernleştirmek, Batılı düzeye yükseltmek ve dışa açılmayı kolaylaştırmak için davet edilen yabancı bankalar, bu gerçeklere sermaye noksanlığından kaynaklanan yatırım eksikliği ve dış ticareti finanse etmek gerekçeleri eklenerek 1980'den sonra yeniden davet edildiler ülkemize. Üstelik bu davet 24 Ocak Kararlarının "liberal" özüne de son derece uygun düşüyordu.

Pek çok ülkede şubeleri bulunan yabancı bankalar az sayıda büyük şirketle çalışır ve onların dış ülkedeki faaliyetlerini yürütürler. İşlerini yürüttükleri büyük şirketler ise genellikle çok sayıda ülkede faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerdir. Bir ana şirkete bağlı çok sayıda yavru şirketten her biri başka başka ülkede örgütlenmiştir. Genellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan bu ülkeler son derece cazip koşullara sahiptirler. Örneğin Türkiye son zamanlarda bir yabancı sermaye akımına uğradıysa bunun nedenlerinden biri de bu cazip koşullardır. "Liberalizmin" her yönüyle uygulamaya konulduğu ülkemiz, enflasyonun yüksek, paramızın değerinin düşük olması, grev ve iş bırakımı gibi sorunların hemen hiç olmaması, vergilerin düşük olması gibi nedenlerden ötürü yabancı sermaye için iyi bir uğrak yeri olmuştur. Çok uluslu şirketler ülkemizde ucuza ve uygun koşullarda ürettikleri kaliteli malları yüksek fiyatla dünya pazarlarına sürerek vurgunu vuruyor, kârlarına kâr katıyorlar. Üstelik hiç bir finans zorluğuyla karşılaşmıyorlar, uluslararası yabancı bankalar bu finans sorununu ortadan kaldırıyor ve gerekli ilişkileri kuruyorlar.

Çok uluslu şirketler kendi yapılaşmalarına çok benzeyen yabancı bankalarla çalışıyorlar. Örneğin Uluslararası Banka 5 kıtada, 49 ülkede, 30 şehirde, 438 banka ve 326 muhabir bankaya sahip. Müşteriler hangi ülkeye giderse o ülkeye yatırım yapan yabancı bankalar, yaptıkları hizmetten dolayı yüklü bir komisyon aldıkları gibi bulundukları ülkenin sermaye piyasasında da önemli bir rol oynamaya başlıyorlar. Şu an Türkiye'de 15-16 yabancı banka var, bir o kadarı da sırada. Bir yıl içinde biri Japon diğeri Güney Amerikan olmak üzere 5-6 bankanın daha kurulacağı sanılıyor. 1982 yılında 31.035.000 TL'lık sermaye içinde 6 yabancı bankanın payı 2.335 milyon TL iken, 1984 yılında izin verilen 271 milyon dolar yabancı sermaye girişinin 49 milyon dolarlık kısmı yabancı bankalara ait.

1984'de verilen 271 milyon dolarlık yabancı sermaye izninin 107.3 milyon doları ABD'ye ait ve geçen yıl peşpeşe gelen yabancı bankaların çoğu da Amerikan bankası. Diğer yabancı bankalar gibi Amerikan bankaları da son derece kârlı buldukları dış ticaret finansmanına giriştiler. Türk şirketlerine dışarda elverişli pazar bulan bankalar pazar paylarını da almayı unutmadılar. Şimdi bu piyasa doymuş durumda olduğu için yabancı bankalar giderek farklı alanlara el atıyorlar. Türkiye'de şube açmak için hükümete başvurmuş olan Fransız Bangue Indouvez bunlardan biri. Türk müteahhitlerine finansman kolaylıkları sağlayacak, Türkiye'deki büyük yatırımlara yabancı ortak ve ihracatçılara pazar bulacak olan bu banka 65 ülkede örgütlenmiş.

Son yıllarda yaşanan bir diğer gerçek ülkemizdeki bankaların yabancı bir ortakla çalışmaları ve bunun hükümet tarafından özellikle desteklendiği gerçeği. Yabancı muhabir banka kavramıyla özdeşleşen bu ilişkide yerli bankalarımız yabancı bir bankayla ortak oluyor, belli sayıda hisselerini bu yabancı ortağa devrediyorlar. Özellikle Arap sermayesinin ve Arap bankalarının çok yoğun bir şekilde el attığı bu alan ürünlerini vermeye başladı. Faizsiz bankacılık adı altında çalışan ve bu nedenle özellikle bazı kesimlerin yoğun ilgisini çeken bu kurumlar gerçekte parasını işlettikleri şirkete ortak olmaktan başka birşey yapmıyorlar. Kâr-Zarar ortaklığı sloganıyla kârdan pay alıyor dolayısıyla şirkete ortak oluyor ve böylece yerli sermayeyle Arap sermayesinin içiçe geçmesine önayak oluyorlar.

Özellikle küçük bankalar yabancı bir bankayla çalışmayı kârlı buluyorlar, bu ortaklık onların piyasadan silinip gitmesini önlüyor. 1984'ün Aralık ayında Irving Trust'un Tütünbank'ta % 40 oranında sermaye sahibi olmasından sonra yeni kurulan Adabank da Suudi Arabistanlı bir ortak aradığını duyurdu.

İşte ülkemizde son yıllarda sermaye piyasasındaki değişmelere baktığımızda gözlemlediklerimiz kısaca bunlar. Yabancı sermaye ve bankaların ülkemize çağrılmalarının, kendilerine güvenceler verilmesinin hükümet politikası olarak benimsendiği ve yabancı sermayenin buna hayır demediği gerçek. Daha önce saydığımız bir dizi cazip koşul ülkemize yabancı sermayenin gelmesi için uygun bir ortam yaratırken, sermaye noksanlığını gidermek için çağrılan bu bankalar çok değişik işlevler üstleniyorlar. Yaptıkları hizmetler sonucu sadece komisyon değil kârdan da pay isteyen bu bankalar giderek bizim sermaye piyasamıza giriyor ve yerli şirketlerle bağlarını artırıyorlar. Örneğin Citybank sermaye piyasasını güçlendirmek ve desteklemek amacıyla borsaya üye olan ilk yabancı banka. Yabancı bankalar iş yaptıkları şirketlerle ilişkilerini güçlendiriyor, aldıkları hisseyle onları etki ve denetim altında tutabiliyor ve bu da Özal hükümetinden çok uluslararası sermayenin işine geliyor.

Olaya bir de Türkiye'nin bölgedeki önemi açısından bakarsak daha değişik bir manzara çıkıyor karşımıza. Gerçekten de Türkiye Ortadoğu'da son derece önemli politik bir role sahip. Özellikle şu son yıllarda bölgede Amerika'nın güvendiği ve ümit bağladığı tek ülke durumunda, üstelik diğer ülkelerle ve Araplarla ilişkileri son derece iyi olan bir ülke. Ve bugün Türkiye'ye yabancı sermaye "akın akın" geliyorsa bunda Türkiye'nin bölgedeki önemi ve iyi ilişkiler kurması önemli bir etken. Geçmişte İran'ın, İsrail'in sahip olduğu bu avantajlara bugün Türkiye bütünüyle sahip görünüyor. Özellikle Arap sermayesi için Türkiye, bu sermayeyi kanalize edecekleri çok uygun bir ülke. Son yıllarda Araplarla kurulan iyi ilişkiler ve Arapların ülkemize sempatileri bunu daha iyi göstermiyor mu? Geçmişte Beyrut'un bölgede sahip olduğu öneme bugün Türkiye bütünüyle sahip görünüyor. Arap sermayesi bankaları da geçmişte Beyrut'a yaptıkları yatırımları artık ülkemize yapıyorlar. Özal hükümeti Türkiye'nin Batı için öneminin farkında ve bu stratejik önemi korumak için ne gerekirse yapıyor, yabancı sermayeye teminat için bu önemi gösteriyorlar. Yabancı sermaye için bir diğer teminat özellikle başbakanın son ABD gezisinde iyice pekişen Türk-Amerikan dostluğu ve verilen tavizler. Gerektiğinde toprak bütünlüğümüzü bile hiçe sayarak verilen bu tavizlerin örneklerini Arap şeyhlerine kayıtsız, şartsız toprak satılırken gördük. Daha korkunç bir örnek ise 1986 Nisan ayından sonra Mersin ve Antalya'da, eylülden sonra da Adana-Yumurtalık, İzmir-Nemrut'ta yaşanacak. Bu tarihlerden itibaren adı sayılan bölgelerimiz Misak-ı Milli ile sınırları çizilen toprak bütünlüğümüzün ve 1982 Anayasası'nın dışında kalacak. Yeni bir yasayla bu bölgelerde yatırım yapan yabancılar işçilerimizi grevsiz çalıştıracak, üstelik vergi ödemeyecekler ve kolayca kazanacakları milyonları yurt dışına çıkaracaklar. Serbest piyasa ekonomisi adı altında verilen bu tavizlerin arkası da gelecek. Türkiye'nin bundan bir kazancı olacağını sanmıyoruz ama Özal hükümetinin birtakım çıkarlar peşinde koştuğu ortada.

Gelişmiş Kapitalist Ülkelerde Bunalım ve İşsizlik

İsmail GÜL

1980-1983 devresel bunalımı, son elli yılın en yaygın ve derin bunalımı oldu. Bu bunalımın en çirkin görüntülerinden birini de işsizlik oluşturdu. Bugün işsizliğin ulaştığı boyut, 'büyük bunalım' diye adlandırılan 1929-1933 bunalımında ulaşılanın kat kat üstündedir. 1932 yılında tüm dünyadaki işsiz sayısı 24 milyon iken, 1982 yılına göre 30.3 milyon olmuştur. Resmi rakamların gerçekleri küçülterek yansıttığı da düşünülürse, işsizliğin ulaştığı dramatik boyutlar daha iyi anlaşılır.

İşsiz sayısı gün geçtikçe artmaya devam etmektedir. Bu artışın 1980'lerin sonları belki de 1990'lara kadar devam edeceği tahmin edilmektedir.

İşsizliği bu boyutlara ulaştıran temel nedenlerden birisi kuşkusuz, iktisadi durgunluk sonucunda oluşan üretim düşmeleridir. ABD imalat sanayiinde 1979-1980 yılları arasında 3 milyondan fazla işçi işini kaybetmiştir. Üretim düşmeleri sonucu işini kaybedenlerin yanısıra, iktisadi durgunluğun küçük ve orta mülk sahiplerinin kitlesel iflaslarına yolaçması küçük üreticileri de birer işsiz haline getirdi. Sadece altı Avrupa ülkesinde 1982 yılında iflas eden çiftçi sayısı 102.000'di.

İşsizliğin ulaştığı boyutu ve kalıcılığı, sadece devresel bunalımla açıklamak olanaksız. Normal kapitalist gelişme içinde iş düzeyindeki düşmeler işsizliğin artışıyla karşılanır, iyileşme başlar başlamaz işsizlik artışı durur, iş düzeyinde yükselmeyle birlikte de işsiz sayısı giderek azalırdı. Oysa 1970'lerin ortalarından itibaren bu mekanizma işlemez olmuştur. Bir yandan iş düzeyinde her birim düşme, daha büyük oranda işsizlikle karşılanır hale gelmiş, diğer yandan iki devresel kriz arasındaki düzelme dönemlerinde işsizlik düzeyi aynı kalmıştır. 1974-1975 arasında büyüme oranındaki her yüzde 1'lik düşme, binde 3'lük işsizlik artışıyla karşılanırken, 1979-1983 arasında bu oran 1/0.7'ye yükselmiştir. Aşağıdaki grafik ekonomideki büyümeye rağmen işsizliğin artmaya devam ettiğini gösteriyor. Bu iki terslikten yola çıkarak ve grafikten de görüleceği gibi, göreli ve mutlak işsizlik göstergelerinin, 1950-60'lı yıllardan farklı olarak 1973'den sonra ekonomik dalgalanmalardan bağımsız, dışsal bir olgu haline geldiğini ve sadece gerileme dönemlerinden etkilendiğini söyleyebiliriz.

Bu olguyu ortaya çıkartan faktörlerden biri, işgücünün yeniden üretiminin demografik koşullarındaki değişmedir. Savaş sonrasında özellikle 1950-60'lı yıllarda doğum oranları önemli bir artış gösterdi. Bu dönemin nüfusu 1970'lerde emek piyasalarına akmaya başladı. Tepe noktaları farklı olmakla beraber, bu durum varlığını bütün gelişmiş kapitalist ülkelerde 1990'lara kadar sürdürecek. İşsizler arasındaki 25 yaş grubunun payı bunun bir göstergesidir. 1983 yılında bütün AET ülkelerinde 25 yaş grubunun toplam işsizler arasındaki payı yüzde 37'ydi. Bir başka demografik etken, kadının artan biçimde emek piyasasına akışıdır. Kadın, ağır enflasyon karşısında düşen yaşam düzeyini koruyabilmek için, artan işsizlik tehlikesine bağlı olarak ailenin geleceğinin sadece erkeğe bağlanamayacağı kaygusuyla artan sayılarda emek piyasalarına akmaktadır. Öte yandan, üretimin artan otomasyonu, kadın emeğinin üretimde artışına yolaçmaktadır. OECD ülkelerinde 1970-1981 arasında toplam emek gücündeki 46.4 milyonluk artışına karşılık kadın emek gücündeki artış 30.3 milyondur.

Bütün bu demografik nedenler de tek başlarına olguyu açıklamaya yetmez. Daha köklü ve önemli bir neden olmalı. İşte bu nedenle geleneksel endüstrilerin başına bela olan yapısal bunalımdır. Bu endüstriler toplam istihdamın yüzde 55-56'sını sağlıyorlardı. Bu endüstrilerin (demir-çelik, kimya, genel mühendislik, tekstil, konfeksiyon, otomobil, ağaçişleri, gemi yapım) 1960'lardan itibaren satışları düştü ya da sıfıra yakın büyüdü, sonuçta da 1970'lerin ilk yarısından itibaren üretimlerini kısmaya, istihdamı daraltmaya başladılar. Örneğin İngiltere'de 1970'lerin başında 30 milyon ton olan çelik üretimi, 1982'de 10 milyon tona düştü. Buna benzer gelişmeler Avrupa'nın diğer ülkelerinde de oldu. Sonuçta da 1974-1982 arasında 1.2 milyon çelik işçisi işini kaybetti. ABD'de bu endüstrilerde 1979-1982 arasında toplam istihdam yüzde 47 azaldı. Otomobil üretimi ABD'de son 23 yılın en düşük üretimi oldu. Bu durum otomobil endüstrisi ile bağlantılı bütün endüstri kollarını etkiledi.

Geleneksel endüstrilerin yaşadığı bu ağır bunalıma karşılık ileri, bilim yoğun teknolojiye dayanan endüstriler düşük düzeyde de olsa büyümelerini sürdürdüler. Bu endüstrilerin (elektronik, uzay, havacılık vb.) büyümelerini sürdürmeleri işsizliğin artmasını önlemeye yetmemektedir. Çünkü bu endüstriler niteliği gereği daha az yaşayan emek kullanmakta, daha doğrusu her bir birim bağlı sermayeye, daha az emek gücü düşmektedir.

Sermayenin temel dürtüsü daha yüksek kâr olduğuna göre gelişen senaryo yine aynı bilinen senaryodur: Sermaye birikimi verili geleneksel endüstrilerde durağan bir noktaya erişmiş, aşırı üretim talebi aşmış bulunuyor. Bu durumda fiyatlar düşecek kârlar azalacaktır. Sermaye daha kârlı alanlara doğru kayacaktır. Böylece geleneksel endüstrilerde istihdam düşecektir. Bu kayış senaryonun odak noktasıdır. Kaçış sadece geleneksel endüstrilerin sadece en emektarlarını değil eş zamanlı olarak görece genç endüstrileri de etkilemektedir. Bunun temel nedeni, sermaye birikiminin normal sürecinde ve kâr yükselişlerinde birçok zorluklar yaratan kapitalist yeniden üretim mekanizmasının genel düzensizliğidir. Bu olgunun görünürdeki belirtileri,

kapitalist para sisteminin içinde bulunduğu kriz, düşük ekonomik büyüme ile bütünleşmiş yüksek fiyat oranlarının büyümesi, hızlanan evrensel enflasyondur.

Aslında kapitalist ekonominin bu yeni krizi, onun temel çelişkilerinin yeni biçimlenişinden kaynaklanıyor. Bu çelişki üretimin sosyal doğasının yanısıra üretimin ulusal ve uluslararası sosyalizasyon düzeyinin hızla yükselmesine karşılık üretimin sonuçlarına kapitalist el koyma arasındadır. Öte yandan bugünkü ekonomik düzenleme mekanizmaları hem üretimin hızla uluslararasılaşmasını hem de bilimsel teknolojik devrimin kazanımlarını karşılayamamaktadır. Bu gelişmelerin kazanımlarından ancak iyi planlanmış, iyi yönlendiren bir sosyal üretim yararlanabilir.

Bütün bunlar, kârlılığın düşmesini, yatırım riskinin yükselmesini sonuçta da yatırım oranlarının düşmesini ve uzun, önlenemeyen bunalımın 1973-1974'te kapitalist ekonomiye yerleşmesine yolaçtı.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde yapısal krizin bir diğer nedeni bilimsel teknolojik devrimin 1970' lerden itibaren elektronikte, sibernetikte, genetik mühendislikte vb. ulaşılan yeni başarıların düzeyidir. Bu başarılar üretimde, haberleşmede, vb. yeni buluşları getirdi. Böylece var olan bilim yoğun teknolojili endüstrilere taze kan şırınga edilmiş, yeni endüstriler ve onların üretimleri öne çıkmış oldu. Elektronikte, ilaç sanayiinde vb. yeni ürünlere olan talebin yüksekliği fiyatların ve kârların yükselmesine bu da, bu alanlara büyük bir sermaye akımının oluşmasına yolaçtı.

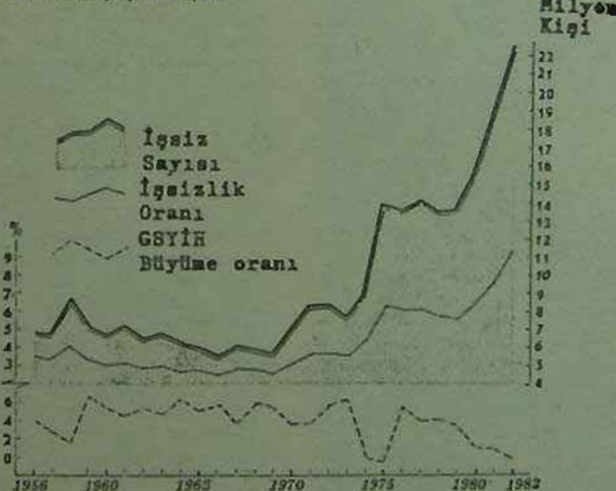

Derin yapısal krizin diğer bir objektif nedeni de 1960 ve 1970'lerde bir yandan ucuz işgücü ile endüstrileşen yeni alanların, diğer yandan da bu bölgeleri geliştirmek için mali, örgütsel ve teknik kolaylıkları elinde bulunduran dev çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışıdır.

Yeni özgürlüğüne kavuşmuş bu ülkelerde işgücü, hammadde, fabrika kurmak için gerekli toprak göreli olarak daha ucuzdu. Bu ülkeler özgürlüklerine kavuştuklarında kendi hafif ve ağır endüstrilerini kurmak fırsatını yakalamışlardı. Öte yandan ulaştırma altyapısını oluşturmaya, işgüçlerini eğitmeye girişmişlerdi. Çok uluslu şirketler kendi ülkelerinde düşen kâr oranlarını yükseltmenin yollarından biri olarak üretimlerini geri kalmış bu bölgelere kaydırdılar. Sosyal gereklilik bulunmak zorunda oldukları geleneksel endüstrilerde düşük kârlılıkta çalıştıktan kurtuluşu bir yandan kendi ülkelerindeki üretim teknolojisini iyileştirmeye yönelmekte diğer yandan da azgelişmiş ülkelere yönetmekte buldu. Bu süreci rakamlar ortaya koymaktadır. 1960'larda gelişmiş Batı ülkelerinin azgelişmiş ülkelere yaptıkları doğrudan yatırımlarının yıllık oranları ortalama yüzde 7 iken 1970' lerin sonlarında yüzde 19.4'e yükseldi. Bunun anlamı sermayenin arkalarında artan biçimde işsiz bırakarak, gelişmiş ülkelerdeki geleneksel endüstrilerden geri kalmış ülkelere kaydığıdır.

Kısaca gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işsizliğin nedenleri ve gelişimi bunlar. Çözümü için alınacak acil önlemlerden bazılarıysa şunlardır: İşsizliğin toplumsal yaralarını azaltmak için işsizlik yardımlarını artırmak ve gelişen teknolojik yapıya uygun işgücü eğitim projelerini uygulamaya koymak. Oysa bütçelerinin büyük bir kısmını silahlanma yarışına ayıran yönetimler bunun maliyetine katlanmak istemiyorlar ve işsizlik yardımlarını sürekli düşündürüyor. Alınacak acil önlemlerin bir örneğini ABD KP'nin 1983 sonlarında açıkladığı 'acil iş planı' oluşturuyor. Plan şunları içeriyor: "İşsizlik yardımı işini kaybetmiş işçiye hemen ödenecek biçimde genişletilmelidir. Ne kadar süre ödeneceğine ilişkin sınırlama olmamalıdır. Eski şehirlerimizin alt yapılarının yeniden inşasını öngören 100 milyar dolarlık federal proje uygulanmalıdır. Bu demire ve diğer inşaat malzemelerine sınırsız bir talep yaratacaktır. Yüzde 60'ın altında kapasiteyle çalışan endüstrileri ve çelik vb. endüstrileri ulusallaştırmalı ve kamulaştırılmalıdır. Çiftlikler, evler üzerindeki bütün ipotekler kaldırılmalı ve ipotek yoluyla kaybedilmişler için bir moratoryum yapılmalıdır. 6 saatlik iş günü uygulanmalıdır. Bu program uygulanabilir ve kaynağı askeri harcamalardan kısılarak bulunabilir. Ayrıca da şirket kârlarının bir kısmına el konularak önemli kaynaklar sağlanabilir. Bütün bu önlemler 800 milyar dolar bulunarak gerçekleşebilir."

Görüldüğü gibi önlenemez gibi görülen işsizlik bazı önlemlerle önlenebilir, giderek yok edilebilir. ●

Sağ ölçek işsiz sayısını, sol üst ölçek işsizlik oranını, sol alt ölçek GSYİH yıllık büyüme oranını göstermektedir.
Kaynak: OECD Economic Outlook 1982 temmuz S: 142-153

kapitalist para sisteminin içinde bulunduğu kriz, düşük ekonomik büyüme ile bütünleşmiş yüksek fiyat oranlarının büyümesi, hızlanan evrensel enflasyondur.

Aslında kapitalist ekonominin bu yeni krizi, onun temel çelişkilerinin yeni biçimlenişinden kaynaklanıyor. Bu çelişki üretimin sosyal doğasının yanısıra üretimin ulusal ve uluslararası sosyalizasyon düzeyinin hızla yükselmesine karşılık üretimin sonuçlarına kapitalist el koyma arasındadır. Öte yandan bugünkü ekonomik düzenleme mekanizmaları hem üretimin hızla uluslararasılaşmasını hem de bilimsel teknolojik devrimin kazanımlarını karşılayamamaktadır. Bu gelişmelerin kazanımlarından ancak iyi planlanmış, iyi yönlendiren bir sosyal üretim yararlanabilir.

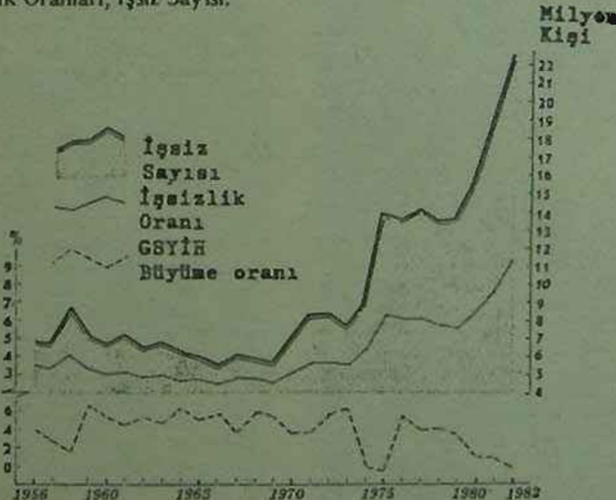
Bütün bunlar, kârlılığın düşmesini, yatırım riskinin yükselmesini sonuçta da yatırım oranlarının düşmesini ve uzun, önlenemeyen bunalımın 1973-1974'te kapitalist ekonomiye yerleşmesine yolaçtı.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde yapısal krizin bir diğer nedeni bilimsel teknolojik devrimin 1970'lerden itibaren elektronikte, sibernetikte, genetik mühendislikte vb. ulaşılan yeni başarıların düzeyidir. Bu başarılar üretimde, haberleşmede, vb. yeni buluşları getirdi. Böylece var olan bilim yoğun teknolojili endüstrilere taze kan şırınga edilmiş, yeni endüstriler ve onların üretimleri öne çıkmış oldu. Elektronikte, ilaç sanayiinde vb. yeni ürünlere olan talebin yüksekliği fiyatların ve kârların yükselmesine bu da, bu alanlara büyük bir sermaye akımının oluşmasına yolaçtı.

Derin yapısal krizin diğer bir objektif nedeni de 1960 ve 1970'lerde bir yandan ucuz işgücü ile endüstrileşen yeni alanların, diğer yandan da bu bölgeleri geliştirmek için mali, örgütsel ve teknik kolaylıkları elinde bulunduran dev çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışıdır.

Yeni özgürlüğüne kavuşmuş bu ülkelerde işgücü, hammadde, fabrika kurmak için gerekli toprak göreli olarak daha ucuzdu. Bu ülkeler özgürlüklerine kavuştuklarında kendi hafif ve ağır endüstrilerini kurmak fırsatını yakalamışlardı. Öte yandan ulaşturma altyapısını oluşturmaya, işgüçlerini eğitmeye girişmişlerdi. Çok uluslu şirketler kendi ülkelerinde düşen kâr oranlarını yükseltmenin yollarından biri olarak üretimlerini geri kalmış bu bölgelere kaydırdılar. Sosyal gereklilik bulunmak zorunda oldukları geleneksel endüstrilerde düşük kârlılıkta çalıştıktan kurtuluşu bir yandan kendi ülkelerindeki üretim teknolojisini iyileştirmeye yönelmekte diğer yandan da azgelişmiş ülkelere yönelmekte buldu. Bu süreci rakamlar ortaya koymaktadır. 1960'larda gelişmiş Batı ülkelerinin azgelişmiş ülkelere yaptıkları doğrudan yatırımlarının yıllık oranları ortalama yüzde 7 iken 1970'lerin sonlarında yüzde 19.4'e yükseldi. Bunun anlamı sermayenin arkalarında artan biçimde işsiz bırakarak, gelişmiş ülkelerdeki geleneksel endüstrilerden geri kalmış ülkelere kaydığıdır.

Sağ ölçek işsiz sayısını, sol üst ölçek işsizlik oranını, sol alt ölçek GSYİH yıllık büyüme oranını göstermektedir.

Kaynak: OECD Economic Outlook 1982 temmuz S: 142-153

Kısaca gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işsizliğin nedenleri ve gelişimi bunlar. Çözümü için alınacak acil önlemlerden bazılarıysa şunlardır: İşsizliğin toplumsal yaralarını azaltmak için işsizlik yardımlarını artırmak ve gelişen teknolojik yapıya uygun işgücü eğitim projelerini uygulamaya koymak. Oysa bütçelerinin büyük bir kısmını silahlanma yarışına ayıran yönetimler bunun maliyetine katlanmak istemiyorlar ve işsizlik yardımlarını sürekli düşündürüyor. Alınacak acil önlemlerin bir örneğini ABD KP'nin 1983 sonlarında açıkladığı 'acil iş planı' oluşturuyor. Plan şunları içeriyor: "İşsizlik yardımı işini kaybetmiş işçiye hemen ödenecek biçimde genişletilmelidir. Ne kadar süre ödeneceğine ilişkin sınırlama olmamalıdır. Eski şehirlerimizin alt yapılarının yeniden inşasını öngören 100 milyar dolarlık federal proje uygulanmalıdır. Bu demire ve diğer inşaat malzemelerine sınırsız bir talep yaratacaktır. Yüzde 60'ın altında kapasiteyle çalışan endüstrileri ve çelik vb. endüstrileri ulusallaştırmalı ve kamulaştırılmalıdır. Çiftlikler, evler üzerindeki bütün ipotekler kaldırılmalı ve ipotek yoluyla kaybedilmişler için bir moratoryum yapılmalıdır. 6 saatlik iş günü uygulanmalıdır. Bu program uygulanabilir ve kaynağı askeri harcamalardan kısılarak bulunabilir. Ayrıca da şirket kârlarının bir kısmına el konularak önemli kaynaklar sağlanabilir. Bütün bu önlemler 800 milyar dolar bulunarak gerçekleşebilir."

Görüldüğü gibi önlenemez gibi görülen işsizlik bazı önlemlerle önlenebilir, giderek yok edilebilir. ●

Hiroşima'dan Yıldız Savaşlarına

Askerileşen Ekonomi, Büyüyen Tehlike

Tufan AYDIN

Günümüz dünyasının en önemli sorunu militarizm, Nazizm gibi kapitalizmin genel bunalımının bir ürünüdür. Başta gelen hedefi, savaş ve gerginlik yolu ile siyasal amaçlarına ulaşmak olan militarizm, tekelci kapitalizm içinde baskıcı eğilimlerin güçlenmesinin sonucu giderek yaygınlaşmıştır. ABD'de temel olarak 2. Dünya Savaşından bu yana dış politika yaklaşımı, soğuk savaştır. Askeri alanda ABD üstünlüğüne dayanan ABD militarizminin giderek büyümesinin altında yatan bir neden, sömürgeci/yeni sömürgeci politikalardır. ABD, ekonomik nüfuz alanlarını elde tutmak için, militarizme daha çok gerek duyar hale gelmiştir. Vietnam yenilgisi ile terkettiği sanılan askeri "ikna" yöntemlerine, Reagan ile birlikte daha fazla başvurur olmuş, "terörist" ülkelerle "kahramanca" savaşımını yükseltmiştir. Terörizm ile mücadele kılıfı altında, devlet terörizmini bir dış politika haline getiren Reagan yönetimi, ekonomik bunalımdan kurtulmak için aldığı önlemlerle militarizmin dev boyutlara ulaşmasını sağlamıştır. Reagan yönetimi, bunalımdan kurtulmanın iki alanda yapılacak değişikliklerle mümkün olacağına halkı ikna etti: toplumun en zengin kesimlerinin vergi paylarının azaltılarak karlarının azamileştirilmesi, halkın sosyal ihtiyaçları için yapılan yatırımların kısılması. "Kaybettikleri askeri üstünlüğü" böylece kazanacaklarını savunan Reagan yönetimi, militarizmin yaygınlaştırılması konusunda, bir de ekonomik "bahane" buldu. Son 30 yıldır endüstri alanında ABD tekellerinin dünya pazarında aldığı bir dizi yenilginin (örneğin, kapitalist dünyanın toplam ihracatında ABD payı 1/3'ten 1/8'e düşerken, Batı Avrupa ve Japonya'nın payı yüzde 28'den yüzde 55'e çıkmıştı.) giderilmesi için askeri alanda ABD'nin "fazlaca" yüklendiği sorumluluğun bir kısmının müttefiklerine "yıkılması" gerektiği kabul edildi. Böylece, askeri "yükümlülükleri" artan müttefiklerinin ekonomik alanda zayıfladıklarını görmek, ABD "şahin"lerinin yerini iyice sağlamlaştırdı.

İnsanlığın ortak isteği: Silahlanmaya hayır.

ABD'DE MİLİTARİZMİN GELİŞİMİ VE "ASKERİ-ENDÜSTRİYEL KOMPLEKS"

Ancak, günümüzde ABD militarizminin büyümesini tam olarak anlayabilmek, özellikle finans oligarşisi ve askeri-endüstriyel kompleksin evriminin bilinmesi ile mümkündür. Tarihsel olarak, sermaye birikimlerini başka ülkelerin yağmalanması ve sömürülmesi temelinde sağlayan yönetici sınıfların saldırganlık eğilimlerine dayanan militarizm, kapitalizmin ilk aşamasında silah üreticilerinin kapitalist sınıf içinde büyük bir ağırlık taşımaması nedeniyle önemli bir olgu değildi. Bu yüzyılın başlarında ortaya çıkan ilk büyük silah şirketleri, 1. Dünya Savaşında pek önemli rol oynamamışsa da, 2. Dünya Savaşının başlamasında önemli roller üstlenmişlerdir. Savaş sonrası mahkemeler, Alman ve Japon militaristlerinin, askeri tekellerle ne denli içiçe olduğunu ve yalnızca savaşın çıkarılmasında değil, sivil halkın köle gibi çalıştırılması ve kitle halinde imha edilmesinden de sorumlu olduğunu kanıtlamıştır.

Bugünkü ABD askeri tekellerinin öncüleri, Lockheed, Boeing, United Aircraft, Electric Boat Company, General Dynamics gibi çeşitli alanlarda faaliyetlerde bulunan şirketler 1920-30 arasında kurulmuşlardı. İkinci Dünya Savaşında kazandıkları milyonlarla zenginleşen bu şirketlerin asıl etkinlik kazanmaları, NATO'nun kurulması ile birlikte olmuştur. Çünkü, silahlanma harcamaları sadece savaş dönemine özgü değil, barış döneminin de sabit bir harcaması haline gelmiştir. Artık gelsin yeni yeni ürünler, çıksın yeni yeni savaşlar...

Askeri tekeller güçlendikçe, devlet aygıtı ve askeri kurumlar (Pentagon) ile bağlantıları güçlenmeye başlamıştır. Bugün Pentagon ile "iş yapan" binlerce firmadan, yalnızca bir düzine kadarı tüm silah pazarının üçte ikisini (hem de 30 yıldan beri) elinde bulundurmaktadır. Tekellerin aralarındaki rekabete karşın, kompozisyonun 30 yıldır böyle olması, hizmette iken ve emekli olunca iyi "arpalıklar"la ödüllendi-

Sovyetler Birliği:

Yeni Bir Lider

Sedat KARAÇAM

Sovyetler Birliği'nde yeni bir liderin göreve başlaması dikkatleri bu ülke üzerinde yoğunlaştırdı. Son günlerde Sovyetler Birliği'ne ve yeni lider Mikhail Gorbaçov'a ilişkin yorumlar birbirini izliyor.

Sovyet toplumu da oldukça hareketli günler yaşıyor. Yeni bir liderin görev başına gelişi, 1986 yılının Şubat ayında yapılacak 27. Parti Kongresi için sürdürülen hazırlıklar ve 11. beş yıllık planın saptanan hedefler doğrultusunda tamamlanması için yoğunlaştırılan çalışmalar, bu hareketliliğin başlıca nedenleri arasında yer alıyor.

Sovyet yönetimi 27. Parti Kongresi'ne büyük önem veriyor. SBKP'nin 27. Kongresi'nde yeni bir parti programı ve tüzüğü kabul edilecek. Ayrıca, 12. beş yıllık plan ve 2000 yılına kadar olan süre için hedefler saptanacak. Parti Merkez Komitesi bu çalışmalar için alt kademelere taslaklar sunuyor. Alt birimlerde de bu taslaklara ilişkin görüşler belirleniyor. Sonuçta sözkonusu belgeler kongrede son biçimini alacak. Parti Birinci Sekreteri Gorbaçov, kongreye kadar geçecek süreyi "yoğun ve çok yönlü, siyasal, ekonomik, örgütsel ve ideolojik-teorik çalışma dönemi" olarak tanımlıyor.

Merkez Komitesi 23 Nisan günü yaptığı toplantıda kongre çalışmalarını ele aldı. Toplantıya Gorbaçov bir rapor sundu ve çalışmaların nasıl bir seyir izlemesi gerektiğini açıkladı.

Ekonomik, toplumsal ve siyasal konulara değinen bu konuşma kongre çalışmaları ve kongreye kadar geçecek süre açısından büyük önem taşıyor. Ancak kongre çalışmalarının bu raporla birlikte başladığını düşünmek oldukça yanıltıcı olacak. Çünkü önümüzdeki yıl yapılacak kongrenin gündemini belirleyecek olan konular çok daha önceki tarihlerde ele alındı. Özellikle de 1983 yılının Haziran ayında yapılan Merkez Komitesi toplantısı, daha sonraki çalışmalar açısından ciddi bir öneme sahip oldu. Bu toplantı, Mikhail Gorbaçov tarafından "zamanında yapılmış, çok önemli bir olay" olarak nitelendirildi; alınan kararlara titizlikle uyulması gerektiği belirtildi.

Konstantin Çernenko'nun Parti Birinci Sekreteri olduğu dönemde de, bu toplantıda alınan kararları açıklamak için, gerek Çernenko, gerekse o dönem Politbüro üyesi olan Gorbaçov tarafından çeşitli konuşmalar yapıldı.

Dolayısıyla, Sovyet toplumunun ve liderinin bugün yapmak istediklerini kavrayabilmek için biraz daha gerilere gitmek, Çernenko'nun "gelişkin sosyalizm aşaması" konusunda söylediklerini anımsamak gerekiyor.

"YENİ BİR AŞAMANIN SORUNLARI"

Konstantin Çernenko, son makalelerinden birisinde, Sovyet toplumunun önemli bir "dönüm noktasında" olduğunu belirtiyordu. Çernenko'ya göre Sovyet toplumu "gelişkin sosyalizm" aşamasının ilk evrelerinde bulunuyordu ve bu evre "sosyalizmin yetkinleştirilmesi" bakımından büyük ve karmaşık bir dönüşümün başlangıcıydı. Bu aşamada karşılaşılan sorunları çözmek için gerçekçi olmak, yapılanlar kadar yapılamayanları da gözönünde tutmak büyük önem taşıyordu. Çünkü bir yanda "gerçekten büyük, tarihsel" başarılar, diğer yandan da "bugünün çözülmemiş sorunlarının yanı sıra, ilkesel olarak daha önceki dönemlerde" sovyet toplumunun gelişiminin "daha önceki aşamalarında çözülmüş olması gereken sorunlar" çelişkili bir bütünlük içindeydi.

Örneğin, ekonomi, "niteliksel değişiklikler ve düzeltmeleri kaçınılmaz kılan bir noktaya" yaklaşmaktaydı. Bu tür "niteliksel değişiklikleri" yapmadan "gelişkin sosyalizm" aşamasına geçiş düşünülemezdi.

Çernenko, ekonomideki yapısal değişiklikleri anlatırken, "üretimin yoğunlaştırılması"ndan söz ediyor ve bunu "malzemeyi ve çalıştırılan işçi sayısını azaltırken üretimi artırmayı gözetmek" olarak tanımlıyordu. Şunları söylüyordu: "Parti Kongrelerinin ve Merkez Komitesi'nin tam üyeli toplantılarının belgeleri, ekonomik yönetimde yoğun yöntemler ve üretimde verimlilik artışının köklü bir biçimde gerçekleştirilmesi yönündeki tezin, gelişkin sosyalizm aşamasında nesnel bir toplumsal gereksinim olduğunu içermektedir. Bu tezin ekonomi politik bakış açısından kavranması önemlidir."

Çernenko, bu görüşten hareketle, ekonomik yapıda yoğunlaştırmalar yapma gereğinin yalnızca gereksiz kaynak kullanımının önüne geçmek bakımından değil, aynı zamanda "Sovyet ekonomisinin bizzat kendi başarılarından ötürü yaygın gelişimine sınır koymasından" dolayı zorunlu olduğunu vurguluyordu.

Aynı makalesinde Çernenko, yeni aşamayla ilgili çeşitli siyasal ve toplumsal sorunları da ele alıyordu. Örneğin siyasal sistemin geliştirilmesi konusunda da şunları söylüyordu: "Parti, demokrasinin gerçekleşmesi ve onun denenmiş biçimlerinin daha da iyi kullanımı konusundaki kapsamlı arayışını sürdürecektir. Şimdi ağırlık Sovyetler'in, kollektif birimlerin, bizim demokratik sistemimizin tüm halkalarının, geniş haklarının tam ve tutarlı olarak kullanmasına kaydırılacaktır."

Çernenko ayrıca eleştirileri bastırmaya yönelik her türlü eğilimin karşısına "kararlı" bir biçimde çıkmak gerektiğini de anımsatıyordu. Parti kadroları konusunda da kimi sorunlara değiniyor, "sürekli olarak taze kan zerk edilmesi, daha yaşlı kuşaktan deneyimli kadrolarla, genç ve enerjik işçiler arasında etkin bir uyum sağlanması gereklidir" diyordu.

Çernenko'nun çizdiği ve Gorbaçov tarafından "son derece önemli" ve "ilkesel" olarak nitelenen bu çerçeve bugün de önemini koruyor. Gorbaçov, Parti'nin sorunlara yaklaşımında bir süreklilik olduğunu en son Merkez Komitesi toplantısında da vurgulayarak şunları söyledi: "Bugün 26. Parti Kongresi ve daha

sonraki Merkez Komitesi toplantılarında ortaya çıkartılan stratejik hattın sürekliliğini bir kez daha vurguluyoruz."

GORBAÇOV SORUNLARI NASIL GÖRÜYOR?

Gorbaçov'un Sovyet toplumunun sorunlarına yaklaşım biçiminde şimdilik iki öge ön plana çıkıyor. Gorbaçov'un önderliğindeki Parti bir yandan 27. Kongre hazırlıklarını yapıyor, diğer yandan da daha önce alınan kararların sonuçlarının belirginleşmesini, kimi çözüm yollarının netleşmesini bekler görünüyor.

Gorbaçov şunları söylüyor: "Yaşam gösteriyor ki, sosyalizmin yetkinleştirilmesi görevi Parti'nin ve halkın sosyalizmin inşası konusunda daha önceki aşamalarda yaptığından daha az karmaşık ya da önemli değildir. Ekonomide ve tüm toplumsal ilişkiler sisteminde derinlemesine değişiklikler yapılmalı ve Sovyet halkı için niteliksel olarak daha yüksek bir yaşam standardı sağlanmalıdır. Sonuçta sosyalizm yeni bir gelişme aşamasına doğru ilerleyecektir. Bu sorunların kapsamı gerçekten de çok büyüktür."

Gorbaçov ayrıca, ekonomik alanda kimi olumsuz gelişmelere de dikkat çekiyor. "Bu ülkede binlerce fabrika yapıldı, kentlerimizin ve köylerimizin çehresi değiştirildi, kültürel, eğitim ve sağlık standartları geliştirildi. İnsanların konut, kültür ve günlük yaşam koşullarının geliştirilmesi için çok şey yapıldı. Buna karşın 1970'lerin başlarından bu yana ekonomik gelişme alanında belirli zorluklarla karşılaştığımız da dikkatlerden kaçmamalıdır. Bunun temel nedeni yapısal politikayı, işletmecilik yöntem ve biçimlerini, ekonomik faaliyet psikolojisini yeniden biçimlendirmek kararlılığını zamanında gösterememiş olmamızdır." Gorbaçov'a göre, ekonomik büyümede görülen yavaşlama yalnızca çeşitli olumsuz nesnel etmenlerin ürünü değildir, aynı zamanda üretim ilişkilerinin çeşitli yönlerinin değiştirilmesi zorunluluğunun zamanında kavranmamış olmasındandır.

Gorbaçov özellikle petrol, metal, ulaşım ve enerji sektörlerinin plan hedeflerinin gerisinde kalmasından şikayet ediyor. Bu alanda çalışmaların yoğunlaştırılmasını ve plan hedeflerinin gerisinde kalınmamasını istiyor.

Daha önce Çernenko tarafından da yapılan saptamaların ışığında, ekonomik alanda yapısal değişiklikler yapılması gerektiğini vurguluyor. Gorbaçov, büyüme hızındaki artışın, yalnızca yapısal değişikliklerle gerçekleşebileceğine inanıyor: "Tüm çalışmalarımızın odak noktasına ekonominin yoğunlaştırılmasını ve bilimsel ve teknik gelişmenin hızlandırılmasını yerleştirirsek, işletmeciliği, planlamayı ve yapısal ve yatırımsal politikayı yeniden düzenlersek, örgütlenmenin etkinliğini artırırsak ve her yerde disiplini güçlendirir, çalışma tarzımızı temelden geliştirirsek, büyüme hızını artırmak ve bu hızda büyük bir gelişme sağlamak olanaklıdır."

SBKP Birinci Sekreteri, birçok sektörde bilimsel ve teknik gelişmenin "evrimci" olarak nitelendirdiği biçimde geliştiğine, "daha çok varolan teknolojinin geliştirilmesi ve kısmen de varolan makine ve donanımın modernleştirilmesi" yoluna gidildiğine işaret ediyor. Bunların istenen hızın gerisinde kaldığını ve "devrimci değişiklikler; en yüksek verimliliği sağlayacak bütünüyle yeni teknolojik sistemlere, en son teknolojilere yönelik dönüşümler" yapılması gerektiğini vurguluyor.

Dolayısıyla Gorbaçov'a göre, ülke ekonomisinde öncelik "makina imalat sanayiine, bilgisayar teknolojisinin gelişimine, araç yapımına, elektrik mühendisliğine ve bilimsel ve teknolojik gelişimin bir hızlandırıcısı olan elektroniğe" verilmelidir.

Gorbaçov dönemin temel sloganını "kalite" olarak belirliyor. Kalite sorununun çözümünün aynı zamanda nicelik sorununa da çözüm olacağını belirtiyor. Ekonomik alanda görülen kimi kalite düşüklüklerini de şiddetle eleştiriyor: "Üretilen mallar modern teknolojik, ekonomik, estetik ve bu nedenle de tüm tüketici gereksinimlerini karşılamaktan uzak, zaman zaman da, gerçekte maddi kaynakların ve halkın emeğinin israfı anlamına gelebilecek biçimde düşük kalitededir."

Bu sözler son zamanlarda Sovyetler Birliği'nde bakan düzeyinde yapılan kimi değişiklikleri de açıklar nitelikte. Örneğin makine sanayii bugüne kadar yeni projelerin birbirine eklenmesiyle gelişmiş. Yani, gelişme yaygın düzeyde kalmış ve daha önce yapılmış işletmelerin teknik bakımdan yeniden donanımı ihmal edilmiş. Bu nedenle de Gorbaçov Demir ve Çelik Bakanını yanlış bir teknik politika izlemekle ve gerek 10., gerekse 11. plan hedeflerinde geri kalmakla suçladı. Benzer bir eleştiriyi Petrol Bakanı'na da yöneltti.

Sanayiin bilimsel ve teknolojik gelişmeler ışığında yeniden donanımı için nereden kaynak bulunacak? Gorbaçov bunun için kaynak dağılımının yeniden düzenlenmesi gerekeceğini ve kaynakların "kilit bölgelerde" yoğunlaştırılacağını belirtiyor. Ayrıca ekonomik alandaki eleştirilerini kaynak israfı konusu üzerinde de yoğunlaştırıyor. Şu örneği veriyor: "Örneğin, her ülkeden daha fazla çelik üretiyoruz, ama buna karşın sürekli olarak çelik sıkıntısı içindeyiz. Bunun temel nedenleri, metalin düşük kalitede olmasında, metal ürünlerinin sınırlı bir çerçevede kalmasında ve metalin israfa kaçarak kullanılmasında yatıyor." Gorbaçov'a göre herşeyi metal türevlerinden yapmaya çalışmanın anlamı yok. Metali ikame edecek alanlara da yöneltmek gerekiyor. Gorbaçov ayrıca, yönetim yetersizliklerinden ötürü projelerin süreleri içinde bitirilmemesinden, ulaşım alanındaki aksamalardan, kimi malzemelerin depolarda bekletilmesinden de yakınıyor. İsrafın önlenmesi için modern işletmecilik yöntemlerine ge-

MAKİNE OPERATÖRLÜĞÜNDEN PARTİ BİRİNCİ SEKRETERLİĞİNE

Gorbaçov Sovyetler Birliği'nin genç kuşak yöneticileri arasında yer alıyor. 1931 yılında bir köylü ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiş. Henüz 15 yaşındayken bir makine-traktör istasyonunda makine operatörü olarak çalışmaya başlamış. Komünist Partisi'ne ise 1952 yılında girmiş.

Gorbaçov 1955 yılında Moskova Üniversitesi'ni bir hukukçu olarak bitirmiş, ama daha sonraları tarım ve ekonomi alanlarında yoğunlaşmış.

Yöneticilik yaşamına ise Sovyetler Birliği'ndeki kitlesel gençlik örgütü olan Komsomol'da başlamış. Stavrol Kent Komitesi'nde Komsomol Birinci Sekreterliği yapmış Daha sonra aynı örgütün Stavrol Bölge Komitesi Birinci Sekreteri olmuş.

Sonraları aynı bölgede Parti yöneticisi olarak görev yapmış. 1964 yılında Stavrol Kent Komitesi Birinci Sekreteri olmuş. İki yıl sonra yörenin Bölge Komitesi İkinci Sekreterliği görevini üstlenmiş. 1970 yılında da aynı komitenin Birinci Sekreteri olmuş.

Merkez Komitesi'ne seçilmesi ise 1971 yılına rastlıyor. Dört kez Parti Kongrelerinde delege olmuş. 1978 yılında da Merkez Komitesi'nin Sekreterleri arasında yer almış. 1979 yılında Polit Büro'nun aday üyeliğini yapmış, bir yıl sonra da üyeler arasına katılmış. Şimdiye kadar çalışmalarından ötürü pek çok nişan ve madalya ile de ödüllendirilmiş.

çilmesini ve sorumlulardan da yasa önünde hesap sorulmasını istiyor.

Yönetim, yöntemlerin yetersizliğine değinirken de şu örneği veriyor: "SBKP Merkez Komitesi'nin, ZIL Otomobil Fabrikası'na yaptığı ziyaret sırasında işçiler ve yöneticilerle yapılan ... son toplantıya katılanlar, yönetim sistemindeki kusurlar, gereksiz bir kalıplaşma ve gereksiz yönergeler nedeniyle çalışma koşullarının kötüleşmesi olarak adlandırdıkları konularda açık bir biçimde kaygılandıklarını belirttiler. Tek bir çıkış yolu vardır: Tüm yönetim sorunlarını kapsayan ivedi ve kesin önlemler alınmalıdır."

Gorbaçov da, Çernenko gibi, ekonomik işletmelerin inisiyatifini artırma yanlısı. Ekonomik yönetim için yeni yol ve yöntemlerin neler olabileceğini araştırırken şunları söylüyor: "Bu yolda önemli bir kilometre taşı sanayideki geniş çaplı deneylerdir. Bunun temel görevi, işletmelerin nihai amaçlarını başarılması için sorumluluklarını yüksek tutarken, onların haklarını ve ekonomik bağımsızlıklarını büyük ölçüde genişletecek yolların bulunmasıdır." Gorbaçov'a göre yönetim ve planlamada merkeziyetçiliğin etkinliği geliştirilirken, daha esnek yönetim yöntemlerinin bulunması, maliyet muhasebesinin geliştirilmesi için de işletmelerin bağımsızlık ve sorumluluğunun artırılması gerekiyor.

Gorbaçov tüketicinin etkinliğinin artırılmasını sağlayacak mekanizmaların bulunmasını da istiyor: "Zamanı geçmiş ve yetersiz malların üretimini karsız kılacak bir mekanizmaya gereksinimimiz var. Bunun için en başta tüketicinin teknik düzey ve malların kalitesi konusunda etkinliğini artıracak adımlar atmalıyız. Ekonomik politikanın başarılı bir biçimde gerçekleştirilmesi, yeni ve ileri olan herşeyin yapımının hızlandırılması için fiyat oluşumu da köklü olarak geliştirilmelidir."

KİTLESEL KATILIM

Gorbaçov "gelişkin sosyalizm aşamasının yetkinleştirilmesi" adını verdiği dönüşümlerin yapılması için kitlelere yalın gerçeği anlatmak gerektiğini vurguluyor: "Ülke yaşamının en zor, hatta dramatik olduğu dönemlerde, derin değişiklikler ve tarihsel sınavlar arifesinde Parti halka dönerek, tüm dürüstlüğü ve içtenliğiyle başarılması gereken görevlerin yaşamsal önemini anlattı ve her defasında da onların tam desteğini aldı." Dolayısıyla Gorbaçov'a göre, bu kez de "kitlelerin yaratıcı gücünü harekete geçirmek" gerekiyordu. Bu ise bir yandan "emekçi kitlelerin üretimin yönetimine ve sosyo-ekonomik süreçlere daha etkin bir biçimde çekilmesini ve sosyalist demokrasinin geliştirilmesini" gerektirirken, diğer yandan da "halkın topluma olan sorumluluğunu ve çalışarak toplumsal zenginliğe yaptığı katkıyı" gündeme getiriyor. Siyasal sistemi geliştirmek, Sovyetler'in "rolünü artırmak," kitleleri "devlet ve kamusal işlerin yönetimine daha fazla katmak" için gerek teorik, gerekse pratik alanda çalışmalar yapmak gerekiyor.

Gorbaçov bu ve benzeri konularda çalışmalar yapmak, çalışmalarını yetkinleştirmek için toplum bilimcilere çağrıda bulunuyor. Merkez Komitesi'nin Haziran 1983' te almış olduğu kararları anımsatarak şunları söylüyor: "Toplumbilimciler ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel alanlarda büyük çaplı dönüşümlerin özü ve bunları gerçekleştirme yolları ve yöntemleri konusunda kitleleri harekete geçirebilecek yargılar, gerçekçi yargılar üretmek üzere göreve çağrılmaktadır. Dünya gelişiminin pek çok süreçlerinin yanı sıra, sosyalist topluluğun, uluslararası komünist ve işçi sınıfı hareketinin ve halkların ulusal kurtuluş mücadelesinin deneyleri de çok daha yetkin bir biçimde incelenmelidir."

Gorbaçov ayrıca "gelişkin sosyalizm koşullarında üretici güçler ile üretim ilişkileri" konusunda araştırmalar yapmak gerektiğini de vurguluyor. Bilim adamlarını konformizme karşı uyarıyor ve "bilimin doğası gereği fikirler arasında etkin bir yarışma alanı" olması gerektiğini anımsatıyor.

Gorbaçov'a göre, verimliliği artırmanın bir yolu üretimin, ekonomik yönetim yöntemlerinin geliştirilmesi ise, diğer yönü de işçilerin kollektif çiftçilerin bilimsel ve teknolojik gelişmeler ışığında yeniden eğitilmesi, eğitim sisteminin geliştirilmesi ve mühendis emeğinin "hak ettiği yeri alması"dır. Şuna dikkat çekiyor: "Şimdi bile sık sık görülüyor ki, otomatik üretim hatları, robotlar ve program kontrollü makine tezgahları, işçilerin, mühendislerin ve teknisyenlerin yetersiz becerisi nedeniyle yeteri kadar kullanılmamaktadır." Dolayısıyla genel ve üretime dönük eğitim birimlerinde dönüşümler yapılması, özellikle de "gençlerin bilgisayar konusunda sağlam bir bilgiye sahip kılınması" gerekiyor.

Eğitim konusu siyasal plana da kadroların günün sorunlarını daha iyi kavraması, eksikliklerin aşılması şeklinde yansıyor. Gorbaçov kadroların "ekonomi bilgi ve beceri düzeylerinin artırılması" gerektiğine özellikle dikkati çekiyor. Biçimciliği de şiddetle eleştiriyor: "Biçimcilik ve öğütçülük bir engel olmayı sürdürüyor. Kayıplar çoğu kez boş konuşmaktan, insanlara gerçeği söylemek konusundaki beceriksizlikten doğuyor. Zaman zaman da öyle durumlar oluyor ki, kişinin duyduğu ile gerçek yaşamda gördüğü şeyler bambaşka oluyor. Bu ciddi bir sorundur ve yalnızca bir eğitim sorunu değil, aynı zamanda siyasal bir sorundur." Gorbaçov ayrıca işçilerin kendi gereksinme ve isteklerinin karşısına bürokratik tavırlarla çıkılmasından, kimi görevlilerin "kibirli" tutumundan, "iltimas" ve "himayecilik"lerinden şikâyetçi olduklarını anımsatıyor. Parti'nin bu tutumlar nedeniyle "yüksek bir fatura ödemek"le karşı karşıya kaldığını belirtiyor. Rüşvet ve iltimas konularında kesin uyarılarda bulunuyor. Bu konuda şunları söylüyor: "Deneyler bize öğretiyor ki, sosyalist dağıtım ve ekonomik yönetim ilkelerinden uzaklaşmalar, emek ve toplum alanında kayıtsızlığa, asalaklığa, ahlâki nihilizme ve gelir ve kaynak dağılımının kapalı yollardan yapılma biçimlerine yol açabilir ve açmaktadır. Gerçekte kazanılmamış gelir ve fırsatlar, her ne kadar geçici de olsa, kimi kişilerin şüpheli ya da yasal olmayan kazançlara sahip olması, bu tür uzaklaşmalarla ve şu ya da bu türden ekonomik sorunun çözülmemiş olmasıyla yakından ilgilidir." Gorbaçov bu konuda hiçbir zayıflık ve duraksama gösterilemeyeceğini, vurguluyor; alınabilecek kimi önlemleri tartışıyor. Basın yayın alanındaki çalışmaların da daha seri, daha tartışmacı, kitlesel inisiyatifi artırıcı, yapıcı eleştirileri geliştirici yönde geliştirilmesini istiyor. Son yıllarda bu yolda sağlanan gelişmelerin altını çiziyor.

Gorbaçov kadrolardan sorunlara daha yaratıcı ve eleştirel biçimde yaklaşmalarını bekliyor. Kongre öncesinde yapılacak Parti toplantılarının da böyle bir atmosferde gerçekleştirilmesi için de alt kademelerin dikkatini çekiyor. Parti kongresi öncesindeki "sloganlarının" da, "yaratıcı çaba, sözle işin çakışması, girişim ve sorumluluk, kişinin kendisine ve yoldaşlarına karşı doğruluğu" olarak açıklıyor.

Önce Çernenko'nun, sonra da Gorbaçov'un söylediklerine bakılırsa Sovyet ekonomisi ve Sovyet toplumu önemli değişikliklerin arifesinde. Şubat ayında yapılacak Parti kongresi ise pek çok konuyu netleştirecek. Yakında Reagan ile Gorbaçov arasında yapılacak zirve toplantısı ise işin diğer yanını oluşturuyor. Eğer bu zirve başarılı olursa dünyada da, gerilimin azalması gibi, önemli değişiklikler olacak.

Türk Dış Politikasında Değişimler (VI)

Prof. Dr. Toktamış ATEŞ

GÜN önümüzdeki aylarda 15 günde bir çıkacağı için, biraz daha güncel olunmaya çabalanacak. İşte bu anlayış çerçevesinde ben de, daha güncel konularda yazmaya çabalayacağım. Beş yazıdır Türk Dış Politikasındaki değişimleri ayrıntılı denebilecek bir biçimde ele alıyorduk. Bugünkü bu son yazımızda ise 2. Dünya Savaşı öncesinden başlamak üzere, geniş bir zaman kesitini kuşbakışı bir biçimde inceleyeceğiz.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türk Dış Politikasının temel sorunu İtalya ve İtalyan tehditleri idi. Roma İmparatorluğu'nu "ihya etme" hayali peşinde olan Mussolini Türkiye'nin Batı ve Güneybatı topraklarında gözü olduğunu açıkça belirtmekten çekinmemekteydi. Yirminci Yüzyılın başlarında oluşmuş bulunan Türk-Alman dostluğunun da fazla umut verici bir yanı yoktu. Zira Hitler İtalya'yı her alanda ve kimi zaman gözü kapalı bir biçimde desteklemekteydi. Türkiye kendine yeni müttefikler bulmak zorunda idi. Sovyetler Birliği ile çok yakın ilişkiler sürmekteydi. Fakat kendi yaralarını sarmaya uğraşan SSCB'nin Türkiye'ye Akdeniz'de çıkacak bir çatışmada yardımcı olması düşünülemezdi. Bu koşullar altında Türkiye, İngiltere ve Fransa ile olan ilişkilerini yoğunlaştırdı.

Bu sıcak ilişkiler sonucu Montreux Andlaşması'yla boğazlar rejimini istediği biçimde düzenleyebileceği gibi, Hatay'ı da anavatan topraklarına katması mümkün olacaktır.

Atatürk'ün ölümü Türk Dış Politikasında önemli bir değişiklik ortaya çıkarmadı. Türkiye'nin ne herhangi bir ülke topraklarında gözü vardı ve ne de herhangi bir ülkeye kendi ulusal sınırlarından herhangi bir toprak ödünü verebilirdi. Bu anlayış çerçevesinde ve bu koşullar altında Türkiye İngiltere ve Fransa ile üçlü bir ittifak imzaladı. Bu ittifak koşullarına göre İngiltere ve Fransa Türkiye'yi askeri donanım açısından destekleyeceklerdi. Avrupa'da herhangi bir savaş çıktığı takdirde ve bu savaş Akdeniz'e sıçrarsa, Türkiye İngiltere ve Fransa'nın yanında savaşa girecekti. Eğer savaş Akdeniz'e sıçramazsa Türkiye "hayırhah" bir tarafsızlık politikası izleyecekti. (Türkiye bu anlaşmanın SSCB ile olan dostluk anlaşmasına aykırı olmadığını özellikle vurgulayacak ve gelişmeleri Moskova'ya bildirecektir.)

Almanya'nın, SSCB ile yaptığı sürpriz saldırmazlık andlaşmasının hemen ardından Polonya'da saldırması ve bunun üzerine İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş açmasıyla başlayan İkinci Dünya Savaşı'nın ilk dönemlerinde Türkiye'nin savaşa katılma sorumluluğu olmadığı gibi, böyle bir niyeti de yoktu. Fakat Almanya Polonya'yı ezip geçtikten sonra Batı'ya yönelince ve İtalya ile İngiltere ve Fransa karşılıklı savaş açınca Üçlü İttifak gereği Türkiye'nin de savaş sorumluluğu ortaya çıkıyordu. Ancak İngiltere ve Fransa, arada geçen sürede söz vermiş oldukları askeri yardımı yapamamışlardı. Ve zaten Türkiye kesin bir karar alamamışken Fransa teslim oldu. Türkiye'nin savaşa katılmasının herhangi bir anlamı kalmamıştı. İşte bu dönemden itibaren Türkiye İkinci Dünya Savaşı boyunca "tarafsız" değil, "savaş dışı" durumda olacaktır. Almanya Bulgaristan'ı ve diğer Balkan ülkelerini işgal ettikten sonra bile, Türkiye'yi bir savaşa itmeme konusunda özenli davranacaktır. Zaten Almanya bu arada SSCB'ne saldıracak ve Alman Genelkurmayı'nın en büyük korkusu olan Doğu ve Batı'da, iki cephede savaşı sürdürmek zorunda kalacaktır. Bunlara ek olarak bir de Afrika Cephesi düşünülürse Almanya'nın kendi başına sardığı dert daha iyi anlaşılabilir. Türkiye ise bu dönemde dünya dengelerini iyi izleyerek, bu fırtınadan hasarsız bir biçimde sıyrılma çabasındadır.

ABD İngiltere'yi savaşın başından beri askeri bakımdan desteklemektedir. Fakat fiilen savaşa girmeye çekiniyordu. Ancak Japonların Pearl Harbour baskını ABD'yi de kızgın savaşın içine çekti. Zaten bunun aksi de düşünülemezdi. Ve ABD'nin savaşa girmesi savaş dengesini de müttefiklerin lehine çevirecektir.

Türk dış politikası, Türkiye'nin savaş dışı tutumunu korumaya yönelikti. Fakat önceleri Stalin, daha sonraları ise Churchill Balkanlar'da yeni bir cephe açılması ve Türkiye'nin de savaşa katılmasını istiyorlardı. Stalin'in amacı Doğu Cephesi'ndeki Alman kuvvetlerini bölmek ve SSCB'nin çektiği ağır yükü hafifletmek idi. Churchill ise, savaş kazanıldıktan sonra Balkanlar'ın Sovyetler'in etki alanına girmesinden çekiniyor ve Türkiye'yi denge unsuru olarak kullanmak istiyordu. Fakat Türkiye kendisine vaadedilen askeri yardımın yapılmamış olmasını gerekçe göstererek, tüm ısrarlara karşın savaşa girmedi. Gerçekten büyük kentlerinde uçaksavar düzeni bile alamamıştı.

Savaş "demokrasi cephesinin" kesin üstünlüğü ile sürerken ABD,

SSCB İngiltere ve zaman zaman diğer müttefik temsilcileri, savaş sonrası Avrupa haritasının biçimi üzerinde çalışmaktaydılar. Avrupa etki alanlarının son biçimlenmesi Yalta Konferansı'nda oldu. Bu paylaşıma göre Türkiye, Yunanistan'la birlikte İngiltere'nin etki alanında bırakılıyordu. Fakat SSCB'nin Türkiye ile olan dostluk anlaşmasını uzatmak istememesi ve Boğazlar rejiminin yeniden gözden geçirilmesi konusundaki talebi, Türkiye'nin duyduğu rahatın ortadan kalkmasına neden oldu. Aynı dönemde İngiltere de, Türkiye ve Yunanistan'a karşı olan yükümlülüklerini yerine getiremeyeceğini açıklamış ve bu iki ülkeyi desteksiz bırakmıştı. İşte bu dönemde oldukça çaresiz bulunan Türkiye Truman Doktrini çerçevesinde kendisine sunulan ABD yardımını, önünü ardını fazla düşünmeden kabul etti. Zaten ABD'nin Batı dünyasının yeni "patronu" olacağı ve kurulması öngörülen Birleşmiş Milletler içinde de etkili olacağı belli olmuştu. Türkiye ise Birleşmiş Milletlere kurucu üye olarak katılabilmek için Almanya'ya savaş açmıştı.

ABD ve SSCB arasındaki sürtüşme arttıkça, bunun yükü Türkiye'yi de bunaltmaya başlamıştı. Bir yandan SSCB'den duyulan endişe ve bir yandan da elinde atom silahı bulunan ABD'ye duyulan hayranlık, Türkiye'nin Cumhuriyet'in başından itibaren izlediği geleneksel denge politikasından uzaklaşmasına neden oldu. Zaten bu arada çok partili yaşama geçişin huzursuzlukları yaşanmaktaydı.

Demokrat Parti, Türkiye'nin ABD güdümüne girmesinin ana mimarı oldu. TBMM kararı olmaksızın Kore Savaşı'na katılmanın ödülü NATO'ya alınmak oldu. Oysa ki NATO'nun kıta üyeleri, böylesine yayılmaya karşı idiler. Ve 1950-1960 arasında Türk Dış Politikası, ABD'nin tam bir güdümü altında kaldı. "ABD'nin dostu dostum, ABD'nin düşmanı düşmanımdır" anlayışı çerçevesinde Türk Dış Politikası, kendi ulusal hedeflerinin kimi zaman çok uzağına düştü. Kuzey Afrika ve Ortadoğu gelişmelerinive Bandung Konferansı'nı ABD gözlüğü ile izleyen Türkiye, gitgide koyu bir yalnızlığa itildi.

27 Mayıs hareketi Türk Dış Politikasında önceleri köklü değişimler getirmedi. Ancak Kıbrıs sorununun uluslararası arenada sergilenmesinin peşinden, nasıl bir yalnızlık içinde kalındığı görülmeye başlandı. Türkiye'nin ordusunu kendi ulusal çıkarları ve ulusal kararları doğrultusunda kullanamayacağını açıkça vurgulayan "Johnson Mektubu" en bağnaz gözlerin bile açılmasına neden oldu. İsmet İnönü'nün "Yeni bir dünya kurulur ve Türkiye bu yeni dünyada yerini bulur" sözleri, belki İnönü iktidarının sonunu hazırladı, ama bunu izleyen iktidarlar, hiç bir zaman DP'nin dış politikasındaki hataya düşmediler. Türkiye bir yandan NATO içindeki yükümlülüklerine bir sınırlama getirirken, bir yandan da NATO dışında bir askeri güç oluşturma çabasına girişti. ABD ile yapılmış bulunan askeri anlaşmalar tek metin çerçevesinde toparlandı ve belirli konulara açıklık getirildi. Başta SSCB olmak üzere Doğu Bloku ülkeleri ve üçüncü dünya ülkeleriyle yakın ilişkilere girişildi.

1970 sonrasında Türk Dış Politikasının en önemli sorunu gene Kıbrıs oldu. Ve sonunda Yunanistan'daki yarı-faşist cuntanın uzantılarının Kıbrıs'ta askeri bir darbe yapmaları, Türkiye'yi askeri bir müdahale yapmak zorunda bıraktı. Bu müdahale, bu tür davranışlara duygusal bir tepki duyan üçüncü dünya ülkelerinin Türkiye'den uzaklaşmalarına neden olduğu gibi, ABD yıllar süren amansız bir "ambargo" ile Türkiye'yi çok güç durumlarda bıraktı. Bu ambargoya ek olarak 1970'lerin ortalarında petrol fiyatlarının beklenmeyen sıçraması, Türkiye'yi ekonomik bakımdan altüst etti.

Ekonomisi böylesine baltalanan bir ülkenin siyasal barış ve iç dengelerini koruması son derece zordur. Ve işte bu olumsuz koşullar altında Türkiye adım adım 12 Eylül'e geldi.

12 Eylül sonrası Türk Dış Politikasının bir dönemi, yasal olarak eleştiri dışı tutulmak zorunda. Belki bu konuda kısıtlayıcı yasanın kaldırılmasıyla, bir gün bu konu eleştiri süzgecinden geçirilebilir. Fakat 6 Kasım 1983 seçimleri sonrasında oluşan Turgut Özal Hükümeti'nin dış politika mantığındaki tutarsızlıklar ve açmazlar elbette eleştirilecektir. Bu konuyu bir sonraki yazımızda ele almak üzere şimdiden şu kadarını söyleyelim ki, ANAP'ın dış politikası, DP'yi bile aratmaktadır ve bu politikanın olumsuz sonuçları, kısa bir süre içinde kapımızı çalacaktır. ●

17. sayfadan sürüyor

tefik ülkelerinde, uluslararası durum konusunda çok daha gerçekçi düşünen, mevcut gelişmelerin geriye dönüşü imkânsız bir yöne girdiğini gören eğilimler ve politikacılar da vardır. Yanısıra, bu gelişmelerin yalnızca toplumsal bunalımın gerektirdiği bir durum olduğunu iddia etmek de, kanımızca yanlıştır. Örneğin bir 1929 bunalımı, Almanya ve İtalya'da faşizmi yaratmış olmasına karşın, iç ve dış politikada nisbeten daha gerçekçi ve ölçülü bir politika izleyen F.D. Roosvelt'i de iktidara getirmiştir.

ABD'de farklı tekelci kesimler arasındaki çelişkiler giderek derinleşmekte, kaynakların askeri tekeller lehine yağmalanması, ekonominin askerileşmesinden çıkarı olmayan kesimleri "pek üzmektedir." Böylece, "kovboy" uygulandığı ekonomi politika ile yalnızca uluslararası ekonomik ilişkilerde değil, aynı zamanda ülke içinde de karların bölüşümünde ekonomik liberalizme "tecavüz" etmektedir.

MİLİTARİZMİ DİZGİNLEMEK VE BARIŞI KAZANMAK

Ancak, yalnızca kapitalist devletlerin ve tekellerin kendi iç çelişkilerinin, militarizmin çılgınca gelişimine ket vuracağını ummak, büyük bir yanılgı anlamına gelir. Bunu başarabilmek, sadece ve sadece tüm barış yanlısı güçlerin birlikteliği ile mümkündür.

40 yıl önce, Japonya'nın iki kentine atom bombası atarak güç gösterisi yapan soğuk savaş yanlılarının elinde bugün çok daha büyük bir imha gücü vardır. Öte yandan Doğu-Batı arasında oluşmuş olan denge, nesnel olarak dünyada barışın korunmasına hizmet etmektedir. Dünyada barışı sağlayacak ve nükleer savaş tehlikesini kaldıracak olan bir tarafın üstünlük sağlaması değilken, ABD bugün bu dengeyi bozmak istemekte, "üstünlük", "avantaj", "hakimiyet" kategorileri ile düşünmektedir. En azından dengenin korunması, yeni silahların üretilmemesi ve giderek askeri blokların dağıtılarak tüm nükleer silah stoklarının yok edilmesi, tam ve genel bir silahsızlanmanın sağlanması zorunludur. Ancak artan militarist eğilimlere karşın, barış ve silahsızlanma yolundaki talepler, dünyanın her yanında, her kesimden milyonları kucaklamakta ve barışçıl eğilimler artmaktadır. "Barıştan daha önemli şeyler var" diyebilen, askeri gücü artırmaya bel bağlayarak, savaş uçurumunun kenarında cambazlık yapan militarist çevrelerin özlemleri önündeki en büyük engel de budur. ●

ABD YÖNETİMİ KİLİSELERE KARŞI

Reagan yönetimi, "arka bahçem" dediği Orta Amerika'da; Nikaragua'ya karşı Avrupalı müttefiklerinden destek alamadığı kirli ve örtülü savaşını sürdürürken, El Salvador ve Guatemala gibi baskıcı rejimleri desteklemekten kaçınmıyor. Bu ülkelerdeki işkence ve öldürme tehdidinden kaçarak Meksika sınırından ABD'ye girenler ise polis tarafından yakalanarak bu ülkelere geri gönderiliyor.

Reagan yönetiminin bu politikası ABD'de bütün mezheplerden (Katolik, Protestan, Yahudi) din adamlarının tepkisini çekiyor. 1982 Martında kurulan Dinsel Hareket bugün 200 kilisenin desteğini alacak yaygınlığa ulaştı. Bu örgütlenmiş hareket, ABD'deki dinsel topluluklarını da Reagan'ın Orta Amerika politikasına karşı çıktığını gösteriyor.

Dinsel Hareket, El Salvador ve Guatemala gibi baskıcı rejimlerden kaçıp gelenlere uluslararası hukukun gereği olarak verilmesi gereken sığınma haklarının tanınmamasını eleştiriyor. Bununla yetinmeyip, göçmenlere geçici barınak sağlıyor ve ABD göçmen bürosuna ve polise karşı onları koruyucu bir çaba içinde bulunuyor.

14 Ocak'ta Teksas'ın Tucson kentinde Presbyterian Kilisesi papazı, iki Katolik rahip ve üç rahibe tutuklandı. Muhalif rahipler hareketi, ABD polisi tarafından tutuklanan 20 El Salvadorlunun ülkelerine geri gönderildiğini, bunların daha sonra ölü olarak bulunduklarını açıklayarak, tek amaçlarının göçmenlere yönelik insancıl hizmetler vermek olduğunu belirtiyorlar.

21 Şubat'ta ise hareketin iki lideri, Jack Elder ve Stacey Lynn Merkt Kasım 1984'te iki El Salvadorluya yardım etmekten 6 aya kadar cezalar aldılar, daha sonra kefaletle serbest bırakıldılar.

Bu olaylar, terörü bir dış politika aracı olarak temel alan Reagan yönetiminin ülke içinde de hukuk dışı ve baskıcı bir politika izlediğini bütün dünyaya sergilerken, onun bu politikasının, geleneksel olarak tutucu bir kesim olan rahiplerden bile tepki çekecek denli insan haklarına ters olduğunu belgeliyor.

24. sayfadan sürüyor

Sonuç Belgesi'nde, kalıcı bir Avrupa güvenliğinin siyasal temellerinin atılması asıl amacının yanısıra "ekonomik, bilimsel, teknolojik alanlarda ve çevre korunması konusunda işbirliği" ilkeleri ve üçüncü olarak da, halklar arasında "insani ve öteki alanlarda işbirliği" ile ilgili maddeler yer almıştır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) adı üstünde bir güvenlik ve işbirliği Avrupa'sı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda olumlu sonuçlar gözlenmiş, 1975'ten sonra ticaret, bilim, sanayi, teknoloji alanlarında sosyalist ve kapitalist ülkeler arasında 600'den fazla anlaşma gerçekleşmiştir.

HELSİNKİ SÜRECİNİ TAMAMLAMAK İÇİN

Barış sürecinde güçlü bir adım ve derin etkileri olan Helsinki Sonuç Belgesi'ne rağmen, günümüz Avrupa'sında ve iki toplumsal sistem arasında pekçok sorun sürmektedir. 1980'lerin eşiğinde NATO ülkelerinde soğuk savaş politikalarının gerginlik atmosferine bir yöneliş görüldü. ABD'de Reagan'ın başkan olması ve Avrupa'da muhafazakâr iktidarların işbaşına gelmesinin buna "denk düşmesi" ile Helsinki Sonuç Belgesi'nin özünü oluşturan güvenlik sorunları ve işbirliği geri plana atıldı. Konferansı, sonraki uygulamanın izlenmesi ve kutlama toplantılarında sosyalist ülkelere karşı bir propaganda aracı yapma eğilimleri öne çıktı.

Soğuk savaşı tırmandırma ve Helsinki'de varılan noktadan geri dönme çabalarına karşın, Helsinki Sonuç Belgesi, bütün sonuçlarıyla ve derin etkileriyle bir gerçekliktir. Artık 1985 yılının politik ortamının 1945 ve sonraki yıllarının ortamı ile aynı olduğu söylenemez. Yumuşama ve onun kökleşmesinde vazgeçilmez önem taşıyan ekonomik, teknolojik, kültürel işbirliği ve yakınlaşmada virajlar aşılmış, Helsinki'nin amaçlarının yığınlara ulaşmasında adımlar atılmıştır. Politik yumuşama sürecinin gelişmesi ile silahlanma yarışındaki yoğunlaşmanın sürmesi arasındaki çelişkiye rağmen, Helsinki Sonuç Belgesi bir kağıt parçası olarak kalmamıştır. Kuşkusuz Helsinki bir başlangıçtır ve uluslararası güvenliğin tam olarak sağlanması zaman alabilecektir.

Helsinki'de elde edilen yumuşamanın gelişmesi ve kalıcı olması için, askeri alanda silahsızlanmaya yönelik önlemlerin alınması gerekliliği ortadadır. Helsinki Sonuç Belgesi'ni tamamlayacak olan, silahsızlanma belgeleri -anlaşmalarıdır. 10 yıl önce Helsinki'de açılan yol, barışın yoludur. Bir saptama yapmak gerekirse, Helsinki süreci, barış mücadelesince elde edilen ve bu mücadeleye ivme kazandıran, insanlığın önemli bir kazanımıdır.

Gezegenimiz üzerinde 40 yıldır çalan Hiroşima'nın tehlike çanları dinmiş değildir ama, köklerini 1943 Yalta Anlaşması'nın işbirliği ruhunda bulan Helsinki adımı da yadsınamaz bir gerçeklik olarak varlığını duyurmaktadır. Politik yumuşamanın simgesi olan Helsinki Sonuç Belgesi, şimdi, açtığı yolda "askeri yumuşama"nın, silahsızlanmanın sonuç belgesi ile bütünlenmeyi beklemektedir.

"Henüz çok geç değil" (Grafik: Reiner Schwalme)

Almanya'da gerçekleştirilen barış gösterilerinden.

Helsinki'de Açılan Yol

Politik Yumuşamadan "Askeri Yumuşama"ya

Cemil TURAN

Eski sinema oyuncusu Reagan'ın Hollywood'un yetenekli sanatçıları arasında adı geçmese de, oyunculuk alışkanlıklarını politik yaşamında sık sık kullandığı tartışmasızdır. Başkan olduğundan beri, sinemada büyük oyuncu olamayan Reagan'ın politikada büyük "oyun" oynama merakı peydah olmuştur.

Japonya'nın Hiroşima kentine atom bombası atışının 40. yılında, 6 Ağustos gecesi televizyonlarda yine eski oyuncunun boy gösterişini izledik. Bombanın atılışından dolayı "üzgün" olduğunu, ancak 1 milyon ABD askerini Japonlarla savaşta ölmekten kurtarmak için, bombanın atılmasının zorunlu olduğunu savundu. Acıklı bir ifade vermeye çalıştığı yüzü ne denli inandırıcılıktan yoksunsa, sözleri de o denli gerçeğin dışındaydı. Reagan, politikada "oyun çevirmek"le, film çevirmenin karıştırılmaması gerektiğini unutmuşa benziyordu.

Avrupa cephesinde Nazilere karşı bir yıl ve Pasifik'te Japonlarla dört yıl sürdürdüğü savaşta toplam 250 bin dolayında asker yitiren ABD'nin, nasıl olup da kendi topraklarına sıkışmış ve birkaç ay içinde teslim olması beklenen Japonya karşısında 1 milyon asker yitireceği anlaşılır gibi değildir. Reagan, hiç kuşkusuz, bombanın atılması kararını veren Truman'ın çizgisinden yürüdüğünü bilmez değildir.

SOĞUK SAVAŞ RÜZGARLARI

2. Dünya Savaşı sırasında ABD başkanlığını yürüten ve görece sağduyulu ve olumlu bir politikacı olan Roosvelt'in ölümünden sonra yerine geçen Truman için, Amerikan stratejisi farklı bir hat üzerinde olmalıydı. Truman, savaş yıllarında Sovyetler Birliği ile oluşan ittifakı bozarak Amerikan üstünlüğünü Sovyetler'e kanıtlamaya ve ondan ödünler koparmaya çalıştı. Sovyetler'i Japonya ile savaşın dışında tutarak Uzak Doğu'da ve Avrupa'da savaş sonrası düzeni kendi istediği gibi oluşturmak isterisiyle, o zaman yalnız kendi elinde olan atom silahını bir araç olarak kullandı. Yüzbinlerce masum sivilin öldüğü Hiroşima ve Nagazaki'den sonra, 14 Ağustos'ta üçüncü bomba gelirken Japonya teslim oldu.

İlk nükleer bombanın atılışından sonraki yıllarda, Avrupa'da İngiltere Başbakanı Churchill'in de "mümtaz katkılarıyla" atom diplomasisi de denen soğuk savaş rüzgârları, politik gerginlik havası esti durdu. Berlin sorunu, Kore Savaşı, Küba füzeler bunalımı, İngiltere ve Fransa'nın Süveyş Kanalı'na saldırısı, İsrail'in kurulması ve Orta Doğu çatışmaları U-2 casus uçağı olayı vb. sorunlar hep bu gerginliğin doğurduğu sorunlardı. Bu dönemde soğuk savaş "vukuat"ları pek çok oldu ve yer yer bölgesel sıcak savaşların çıkmasına da neden oldu.

Nükleer dengenin sağlanması Batı Avrupa'nın ekonomik olarak güçlenmesi ve başını Fransa'nın çektiği ABD'den bağımsızlaşma eğilimleri ile, gelişen ekonomik ilişkiler gibi etkenler bu tehlikeli havanın 1960'ların sonlarına doğru kırılmaya yüz tutmasını getirmiştir. Sosyalist ve kapitalist ülkeler arasında silahlanmanın sınırlandırılmasına yönelik anlaşmalar ve Avrupa anlaşmalar sistemi olarak adlandırılabilecek bir dizi ikili anlaşma imzalandı. Politik havanın yumuşaması kollektif bir güvenlik sisteminin yaratılması koşullarını hazırlamıştı. İki yıl kadar süren çok yanlı görüşmeler, Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de toplanan Avrupa tarihinin bu görkemli konferansında, Sonuç Belgesi'nin 1 Ağustos 1975'te imzalanmasıyla, başarıyla tamamlandı. 33 Avrupa ülkesi, ABD ve Kanada Sonuç Belgesi'ni imzaladılar. Sosyalist ülkelerin uzun yıllar süren çabalarının, bu noktaya gelinmesindeki payı, belirtmeden geçilemeyecek düzeyde olmuştur.

Helsinki Sonuç Belgesi ile yumuşama, soğuk savaşa karşı açık bir üstünlük sağlamıştır. Sonuç Belgesi, farklı toplumsal sistemlere sahip ülkelerin birarada yaşamalarını ve uzun yıllardır tartışılagelen sınırları güvence altına alıyordu. Helsinki

23. sayfada sürüyor